

Nəriman HƏSƏNZADƏ

W6
H63

POYLU -
BEŞİYİM
MƏNİM

M.F.Axundov adına
Azərbaycan Milli
Kitabxanası

Bakı - 2007

1943II

*Abır-həya gözəliydi, Azərbaycan, mənim anam.
Can dedikcə, candan kəsib, can payladın, canım anam.
Xanım ikən, bir xanımlıq görmədin sən, xanım anam.
Başındakı kəlağayın bir millətin həyasıydı,
Bu heykəli mən qoymasam, Poyluda kim qoyasıydı?!*

REDAKTOR:

Güldanə ƏMRULLAHQIZI

N.Həsənzadə. Poylu - beşiyim mənim (Poylu eposu).

Bakı, 2007. 144 səh.

Azərbaycanın Xalq şairi Nəriman Həsənzadə yubileyi günlərində Azərbaycan Dövlət Televiziyasının çəkiliş qrupu və oğlu Nazimlə birlikdə dünyaya göz açdığı Ağstafa rayonunun Poylu stansiyasında olmuş, həmyerliləri ilə çox isti, mehriban görüşlər keçirmiş, ata-anasının məzarını ziyarət etmişdir. Müəllifin "epos" adlandırdığı bu əsər də həmin görüşün təsirilə yaranmışdır.

Həyatda və yaradıcılıqda səmimi olan müəllifin orijinal, lirik-epik-dramatik üslubda qələmə aldığı epos üç hissədən ibarətdir. "Yaddaşımın sarayı" adlandırdığı birinci hissədə şair dünyaya göz açdığı Kür qırağının təbii rənglərini və boyalarını bizə göstərir, adamların həyatını və məişətini, sevgisini qələmə alırsa; ikinci "Yaddaşımın harayı" hissəsində vaxtilə yazdığı bədii əsərlərin əvəzində haqsız aldığı zərbələrin hər dəfə onun ürəyini yaraladığını oxucusundan gizlətmir, əksinə, öz səmimiyyətinə sadıq qalır. Bu, sənətkarın hansı "yaradıcılıq mühiti"ndə yazıb-yaratdığını göstərən aydın misallardandır.

Əsərin üçüncü "Yaddaşımın zühuru" hissəsində isə müdrik sənətkarın aforizmlərilə, dünyanı dərk etmək istəyi ilə tanış olur, böyük, humanist duyğularla yaşadığının şahidi olur.

© N.Həsənzadə – 2007

ŞAİRLİK ANADANGƏLMƏDİR

Azərbaycan ədəbiyyatının, onun təkrarsız poetik dünyasının 50 ildən artıq bir zaman çərçivəsində keşiyində duran, onu göz bəbəyi kimi qoruyan, həyatın enişli-yoxuşlu, girintili-çıxıntılı yollarından fədakarlıqla keçən qüdrətli sənətkarımız Nəriman Həsənzadənin yaradıcılığı müqayisə olunmaz dərəcədə zəngin və rəngarəngdir.

Orta əsrlərdən bəri Azərbaycan ədəbiyyatına bir çox istedadlar, xüsusilə də poeziyasına böyük sənətkarlar vermiş (M.P.Vaqif, M.V.Vidadi, S.Vurğun, O.Sarıvəlli, M.Dilbazi, H.Arif və b.) bir mahalın – Qazax mahalının balaca Poylu stansiyasında dünyaya göz açmışdı Nəriman Həsənzadə.

Ata-ana üçün böyük sevinc, ümid gətirən bu balaca oğlanın gələcəkdə kim, nəçi olacağını Tanrıdan başqa heç kəs bilmirdi. Deyirlər ki, Allah-Taala "bir tərəfdən alanda, o biri tərəfdən də verir" – özü də necə verir...

Şair özü demişkən:

*Təkləri Tək Tanrım tək qoymayıbdı,
dünyadan can doyub, göz doymayıbdı.
Əltutan olsaydı əgər insanlar,
Peyğəmbər yetişər, Nizami olar...*

Hələ bir-iki yaşında ikən Tanrı Alməhəmməd kişini öz dərğahına apardı, lakin eyni zamanda bu balaca oğlana onu həmyaşlarından fərqləndirən istedad, bacarıq, qabiliyyət, bir sözlə, vergi verdi.

Bəlkə də bu istedadı, qabiliyyəti ona verməklə ata niskilini, bir növ “unutdurmaq”, “yaddan çıxarmaq”, bir növ başını qatmaq, onu ovundurmaq, özünü tək, atasız hiss etməmək üçün vermişdi Tanrı. Kim bilir?..

Bəlkə də çox gənc yaşlarından ərini itirmiş, ümidini yeganə oğluna bağlamış, sədaqətli, vəfali Nabat xanıma təsəlli vermək üçün Allah-Taala ona belə bir övlad bəxş etmişdi. Yuxularında Nabat anaya – oğluna vergi verildiyini, onun çox qabiliyyətli, bacarıqlı uşaq olduğunu demişdilər. Deyirlər ki, “filankəsin yuxusu çin oldu”. Həqiqətən də Nabat xanımın yuxusu çin oldu. Bəli bu cəfakeş, mehriban, mən deyərdim ki, namus, qeyrət mücəs-

səməsi olan Azərbaycan qadını Nabat ananın arzusuna çin oldu. Lakin oğlunun gözəl günlərini görmək ona nəsib olmadı... Necə ki, qapılarından keçən bir qaraçı qızı ona demişdi: “Sənin bir oğlun olacaq, çox böyük, şöhrətli adam olacaq, ancaq sən o günləri görməyəcəksən”. O da cavabında: “Təki mənim oğlum böyük adam olsun, mən görməsəm də olar” – demişdi.

Bu da bir taledir! Görmədi Nabat ana bu günləri... Təəssüf!

*Beşiyimi yelləyibdi Kürün ləpəsi,
laylayımı – qatarların yeknəsək səsi.
Tanrım, necə şirin imiş ana ləhcəsi, –
“Ölüm!” - deyər çağırısaydın, ana, sən məni,
mən ölməzdim, yaşadardın təzədən məni.*

Hələlik isə Poylu stansiyasında balaca bir oğlan vardı və o, anası ilə birgə meşəyə gedər, oradan odun gətirər, ana sacda xamralı bişirər, onu satıb güzəranlarını keçirərdilər. Xamralı bişəndən sonra adətən ana sacda balaca Nərimana kökə bişirər, içərisinə kərə yağı qoyub “döymənc” düzəldərdi. Nəriman üçün dünyanın ən ləziz neməti idi bu “döymənc”. Xüsusən də səhərlər.

Yayın cırhacırında stansiyadan keçən qatarların sərnəşinlərinə sərən su sataraq əldə etdiyi halal “qazancını” sevinə-sevinə anasına gətirəndə də, uzun qış gecələrində Nabat Ananın danışdığı şirinli-acılı xatirələrə qulaq asanda da, balaca Nərimanın heç ağlına da gəlməzdi ki, Azərbaycan poeziyasına şairin dostu Xəlil Rza Ulutürkün təbirincə desək, “...həyatda son dərəcə zərif, incə, bədii yaradıcılıq aləmində kompromis tanımayan, mərd, prinsipial... cəsur, açıq sözünü düz üzə deyən məfkurə qəhrəmanı” gələcək.

Beləcə Kür qırağında iki yetim – ana-bala bir-birinə ürək-dirək verə-verə, bir-birini sevə-sevə, əzizləyə-əzizləyə baş-başa yaşayırdılar.

Böyüdü, boya-başa çatdı, sevimli anasını, doğma beşiyi, yurdu olan Poylunu özünə, özünü də Poyluya həsrət qoydu. Getdi, istedadı, talantı onu əzizlərindən qoparıb apardı, getdi... yenidən qayıtmaq üçün getdi, anasını və Poylunu şad etmək üçün getdi, xalqın əziz, sevimli oğlu olmaq üçün getdi və oldu da! – Əməkdar İncəsənət xadimi, Xalq şairi, Beynəlxalq Elmlər Akademiyasının həqiqi üzvü, Şöhrət ordenli dramaturq, Ali Sovetin deputatı (Azərbaycanın Müstəqilliyi Aktına ilk imza atanlardan biri), nazirin birinci müavini, professor, kafedra müdiri oldu Nəriman Həsənzadə.

Bax, budur Tanrının bəxşişi, hansı ki, hər adama qismət olmur.

N.Həsənzadə yaradıcılığını yüksək qiymətləndirən görkəmli ədəbiyyatşünas alim, AMEA-nın müxbir üzvü Nizami Cəfərov yazır: “O xalqın ki, Nəriman Həsənzadə kimi şairi var, onun dövləti də olmalıdır, çünki Nəriman Həsənzadə kimi şairi olan xalqın dövləti olmaya bilməz”.

Mən şairin lirik əsərlərini tədqiq edəndə gördüm ki, o ürəyinin heç bir sirrini oxucusundan gizlətmir, əksinə, bütün təbiiliyi və səmimiyyətilə dolu sinəsini süfrə kimi açır, mənəvi nemətlərini səxavətlə bölür onunla, insan nəfəsinə ehtiyacı olduğunu deyir. Bu səmimiyyət onun bütün yaradıcılığına hopmuşdur.

Bəlkə də bu, şairin özündən asılı deyil, qədim Roma xalq misalında deyildiyi kimi, şairlik – anadangəlmədir. Yəqin bu, belədir.

Şair əsərin bir yerində: **Mənim sənə dediyimi mənə deyən var**, – kimi misralar işlədir.

Yaxud:

Mən "yuxulu" gəlib-getdim dünyaya bəlkə?

Mən bir ayıq görmədim ki, ayılda mənə, – deyəndə də öz yaradıcılıq aləmində olduğunu deyir, poetik dünyası barədə məlumat verir.

Nəriman Həsənzadə yaradıcılığı onun tərcümeyi-halının, şəxsiyyətinin bilavasitə davamıdır. İstər irihəcmlı mənzum dram əsərlərində, istər lirikasında, istər nəsr əsərində (“Nabat xalanın çörəyi” povesti) və istərsə də poemalarında avtobioqrafik məqamlar istənilən qədərdir. “Poylu – beşiyim mənim” (Poylu eposu) də belə əsərlərdəndir. Bu epos N.Həsənzadə yaradıcılığında həcmcə (irihəcmlı əsərləri ilə müqayisədə) kiçik olsa da, xüsusi yer tutur. Çünki əsəri oxuyanda müxtəlif taleli insanların, balaca bir stansiyanın simasında böyük bir ölkənin tərcümeyi-halı gözlərimiz qarşısında canlanır.

Əsərdə Poylu o qədər böyük məhəbbətlə təsvir olunur ki, sanki dünya xəritəsində xüsusi yeri olan məşhur bir ölkədən bəhs olunur.

Bəlkə də şair qarşısına epos yazmaq məqsədini qoymamışdı, lakin nəticədə çox dolğun, müasir, lakonik bir əsər alınmışdır:

*...Kənd də deyil, qəsəbədi bizim Poylumuz,
şəhərlərə burdan düşür amma yolumuz.
Soruşsalar, deyərsiniz şair oğlumuz —
dəmiryolçu Alməhəmməd kişinin oğlu,
unutmadı, bizdən yazdı, sevindi Poylu!*

Yaxud:

*...Heç anamın isti sacı unudularmı?
mən gördüyüm ana-bacı, unudularmı?
o qızların uzun saçı unudularmı?
Mən dünyaya gələn günü çinar əkiblər,
mən unutsam, qoca çinar mənə nə deyər?!*

Bax, budur elə-obaya, doğma yurda məhəbbət. Şair Poylunun insanlarını, yolunu-izini, daşını-kəsəyini, çölünü-düzünü, təlatümlü “Dəli Kür”ünü böyük bir məhəbbətlə, eyni zamanda niskilli bir ürəklə təsvir edir, uşaqlıq və gənclik illərini sevə-sevə, yana-yana, kövrələ-kövrələ xatırlayır, yada salır.

Bax, budur əsl sənətkar, əsl istedad və əsl İnsan.

Güldanə ƏMRULLAHQIZI
filologiya elmləri namizədi, dosent

YADDAŞIMIN SARAYI

(Dünya tək pəncərə deyil, -
dünya yaşamaq yeriymiş)

*Nə qızıldır, nə gümüş, nə lələ, nə mirvaridir,
sadə torpaqdır, lakin Kərbəla torpağıdır.*

M.Füzuli

*Qarayazı, Kür qırağı, göy çəmən,
qoca palıd, tüstülənən od-ocaq.
Saç ağardı, unutmadım sizi mən,
hansı şair sizi bir də yazacaq?!*

S.Vurğun

...Romalılar Kür çayını bu yerdən keçib,
Poylu, səndən tarix keçib, bir vətən keçib.
Azərbaycan mən keçdiyim körpüdən keçib,
yazılmayan tariximiz bu torpaqdadır,
yazılanlar, pozulanlar Plutarxdadır.¹

Burda Qasid qılınc çəkib Pompeyin üstə,²
insan oğlu əl qaldırıb "Fələyin" üstə!

Qalib gedib, şəhid dönüb biləyin üstə,
Poylu, sənin alovuna-tüstünə gedib,
o, üstünə gələnlərin üstünə gedib.

Nə heykəli ucalıbdı, nə büst qoyan var,
nə millətin tarixini düz oxuyan var.
Bir sayılan varmı deyəm məni sayan var?!
Dedim daşa dönmüslərə
bir daşa yazın,
tariximiz, taleyimiz unudulmasın.

Sünnü-şiyə qırğınları boş qoydu yurdu,
bir millət öz bədəninə min yara vurdu.
“Kəskin silah” ad verdilər,

“basılmaz ordu”³–

düşmən odu körüklədi hey zaman-zaman,
nə Türkiyə “başa düşdü”, nə də ki İran.

Fətəli şah “...cur əst” dedi–“şor su”– Xəzərə,⁴
rusun hərbi gəmiləri doldu Xəzərə.

Nadir şah⁵ da Borçalını verdi İberə,⁶
“Azadlığım” Moskvadan qoşunla gəldi,
Azərbaycan, nələr, nələr başına gəldi.

Stalinin⁷ ağır oldu hökmü nəhayət, –
qədim – ulu məskənindən sürüldü millət.
Burda Budaq⁸ haray çəkdi, orda Hidayət,⁹
nə İrəvan teatri, nə oba qaldı,
nə boyunda bircə qatar kəhrəba qaldı...

* * *

...**A**çıb sinə dəftərimi varaqalayırdım,
gedən gedib, qalanları soraqalayırdım.
Qabağıma kim çıxırdı, qucaqalayırdım,
üz-gözündən oxşadırdım –

filankəs olar, –
ya Abbasdı, ya Əvrəşdi, ya Əvəz olar.

Bir kənd köçüb aman allah! –

tək qalan mənəm,
Beşiyimdən məzaracan aldanan mənəm,
dünya yenə cavan qaldı, qocalan mənəm,
məndən sonra aparıblar gözəl Poylunu,
uşaqlara tapşırıblar vağzal Poylunu.

Müşfiq¹⁰ əsən küləklərə verdi köksünü,
şerimizə o gətirdi “Poylu” sözünü.
Sındırdılar bir ürəyin şah güzgüsünü,
kim Müşfiqi görübdü sə,
kaş sağ olaydı –
gözlərindən öpərdim ki, agah olardı.

...Uçub durna qatarıtək gedib ahıllar,
tat Rzalar, kürd Əlilər, bıgılı Alılar.
Başı dəri papaqlılar, beli şallılar,
dümağ üzlü o Papışdan bir səda qalib,
dümağ saçlı Fatma nənə abidə qalib.

Daha yoxdu, darıxanda üstə qaçdığım,
düyün düşən sözlərimə ilgəy açdığım
Əhməd qağa,
şahanə bir şah qardaşdığım
kəndimizin adətiydi, biz and içərdik –
şax qaldırıb özümüzə qardaş seçərdik.

Yadımdadı, Pirlı kəndi, Bayram müəllim,
onda divar qəzetində çıxmışdı şerim, –
alqışladı ilk “Ağlaram” şerimi mənəm.

Şairin atası Alməhəmməd kişi

Vidadiyə nəzirəydi, gəlmişdi haqdan,
şeir üstə ağlayıram elə o vaxtdan.

(Vidadinin həyatını tədqiq eləyən,
deyir Poylu məktəbində oxuyub erkən.
Yüz il əvvəl o oxuyub, yüz il sonra mən.
Bizi harda görüşdüdü həyat, şairim?!
Mənim sinif yoldaşımsan,
Ustad şairim!)

Rüstəm dekan işləyirdi...
iş dururmu?

Kasıb fəhlə uşağını oxutdururmu?

Millət yenə elçi gedib mağar qururmu?

Varlı-kasıb dünyasıdı, indi dünyamız,
nə qalıbsa, kənddə qalıb – abır-həyamız.

Həya dedim... gətiriblər bu sözü yada,
qədim Roma Senatında – köhnə dünyada:
ata öpüb arvadını qızın yanında,
deyiblər ki,
həyasını itirib demək, –
Senatdan öz xahişilə getsin o gərək.

* * *

*Kənd də deyil, qəsəbədi bizim Poylumuz,
şəhərlərə burdan düşür amma yolumuz.
Soruşsalar, deyərsiniz şair oğlumuz —
dəmiryolçu Alməhəmməd kişinin oğlu,
unutmadı, bizdən yazdı, sevindi Poylu!*

* * *

Bəlkə bizim Məclis üzvü gülüb yan gedər, –
“Senat üzvü öpüş üstə Senatdan gedər?!”.
Gedən gedər, eləsi var getsə, can gedər,
Bir öpüşün qiymətini, yerini bilsən,
Əsil ərsən, bilmədirsən, əsil deyilsən.

...Dəftərindən köçürməyə qoymadı Məhər,
Sol əlinin kölgəsində yazdı birtəhər.
Təbaşiri yeyirdi ki, şəkərdi, şəkər.
Deyirdilər dərs keçiblər ona beşikdə, –
O sinifdə birinciydi, mən də eşikdə,

Təzə məktəb yollarına qədəm basırıq,
verib qulaq ardına biz, – qulaq asırıq.
Mən bilmirəm, nə satırıq, nə qazanırıq? –
Yenə rüşvət əleyhinə rüşvət alan var,
mənim doğru dediyimdə yoxsa yalan var?!

Mən görürəm, ədalıdı bir para gənclər,
burda Qərbin havasına rəqs eləyirlər.
Orda gedib əl açırlar, boyun əyirlər.

Mühacirin həyatı var,
həyatı yoxdu,
yadlar açan süfrələrin o dadı yoxdu.

...Beşiyimi yelləyibdi Kürün ləpəsi,
laylayımı qatarların yeknəsəq səsi.
Tanrım, necə şirin imiş ana ləhcəsi, –
“Ölüm!” deyə çağırıydın, ana, sən məni,
mən ölməzdim, yaşadardın təzədən məni.

Əvəlikli, umaclı bir aş bişirəydin,
ya xəngəlin yuxasını kəsib sərəydin.
Bir baş qoyun pendirini pay göndərəydin,
mən Gəncədə oxuduğum illər olaydı,
bir də “Ana” – çağırduğum dillər olaydı.

...**B**ir gün qəmli oturubsan çıxıb eyvana,
bir qaraçı gəlibdi ki, fal açsın, ana.
Deyibdi ki, dövlət quşu qonub başına,
bir oğulun olacaqdı, - sən demə təksən, -
amma onun şöhrətini görməyəcəksən.

Sən gülübsən, canım ana, qəşş eləyibsən,
təki mənim oğlum olsun, – belə deyibsən.
Onda təzə hamiləydin, heç bilməyibsən,
yuxuda da deyiblər ki, bu gün, ya sabah, –
oğlun bir az böyüyəndə şair olacaq.

Sən bunları danışdıqca çoxu gülərdi,
mənə də bir qonşu qızı lağ eləyərdi.
Hələ şeir yazmırdım heç, “şair” deyərdi.
Utanırdım orda-burda gözə dəyməyə, –
məni görüb tay-tuşlarım “şair” deməyə.

Gözəl anam,
gözəlliyin xəlvətdə qaldı,
şirinliyin bir nabatda, bir qənddə qaldı.
Mən də getdim, tək məzarın bu kənddə qaldı,
məndən sonra torpaq aldı səni qoynuna,
kənd evindən gor evinə köçdün, ay ana!

Ledilərin geyindiği ağ əlcəkləri,
Sən geysəydin, qızdırardı soyuq əlləri.
Qarayazı meşəsinin əsən yelləri

saçlarını sığallardı əl əvəzinə,
öz ətrini paylayardın gül əvəzinə.

Bilərdilər qadındakı qadınlıq nədir,
mehribanlıq, ya nəzakət, ya qılıq nədir.
Mənim evdar anamdakı xanımlıq nədir!
O qaraçı düz deyirmiş demə, o zaman,
sözü yerdə,
hökmü göydə verir Yaradan.

...**P**ıçıltılar eşidirəm:

“Bizim Nəriman”, –
mən əzəldən sizinkiyəm, mən sizə qurban.
El-obamız, adətimiz çıxmaz yadımdan,
yənə sizin içinizdə biriniz mənəm,
bir ölkənin Xalq şairi! — yerliniz mənəm.

Şairlərin içində də çox həris olur,
ilhamsızın həyasızı daha pis olur,
ədəbiyyat ədəbdisə, ədəbsiz olur.
Üç cavanın bəyənmişəm mən ilhamını, –
Mirdaməti, Səadəti, bir də Ramini.

Ocaq görsən, Pirə getsən heç lağ eləmə,
məni ona, onu mənə yamaq eləmə.
Bir xalçanı sökə-sökə yumaq eləmə,
Bir hünəri görürsənsə, bacar kəşf elə,
qıfıl əgər açılmırsa, açar kəşf elə.

Özgəsinin süfrəsində gözüm olmayıb,
sözüm olub, söz deməyə üzüm olmayıb.
Bəlkə də heç bu söz üçün lüzum olmayıb,
arpadımı-buğdadımı əkib-biçdiyim,
öz əlimin əməyidi yeyib-içdiyim.

Burda bizim eyvana da göz dikibdilər,
evimizi uçurdublar, mülk tikibdilər.
Yolumuzu bağlayıblar, bənd çəkibdilər,
Bir nişanə axı nəydi, a poylularım?
Poylu məndən nişanəydi, a poylularım!

Xatırlasam, qınamayın, – ötən çağları,
hanı bizim “Dəmcili”nin buz bulaqları?!
Mən Baratı, Cığateli, Məmməd İlqarı

*Şairin elmi rəhbəri, yazıçı və alim dostu
Mir Cəlal Paşayev*

nəfəsindən tanıyıram, – əsil şairdi.
Biri vardı, – barmağıyla heca sayırdı.

Yıxılmadım, yarılısam da mən Kəpəz kimi,
taleyimə yellər əsdi amma tərs kimi.
Şair – xalqın ürəyindən qopur səs kimi,
qaytar xalqım,

o ürəkdə yer eylə mənə,
sən ilham ver ilhamımın sehrilə mənə.

Poylulara danışdıqca “Poylu rüyamı”,
gah gələcək yada düşdü, gah Nuh əyyamı.
Göyərçinlər böyütmüşdü mənim anamı,
göyərçinə döndü anam,

uçdu da getdi,
göy çatdadı, yer titrədi, sel-su da getdi.

Bəzəmədi o qurduğu aşıyanını,
mən bəzədim məzarının dörd bir yanını.
Həyatımın ləzzətini, güzəranını
şairliyin ovsununa dəyişdim ana,
öz içimdə dondum ana, mən bişdim, ana.

* * *

*Atam – ata deyənəcən köçdü dünyadan,
Mir Cəlala rast gətirdi Tanrım sonradan.
Mənə Püstə xanımı da verdi Yaradan, -
biri atam, biri anam əvəzi oldu,
taleyim bu, ən böyük töhfəsi oldu...*

* * *

Tökülərdi neçə yerdən uşaq Poyluya,
Aran Poylu mat qalardı yaylaq Poyluya.

Ağstafa “paytaxt” idi məndən ötəri,
onu görmək – bir baxt idi məndən ötəri.
Ən uzaq yer Qazax idi məndən ötəri,
sonra yazdım ana yurdum, doğma vətənim,
Ağstafa mənimkiymiş, Qazax da mənim.

Kənd də deyil, qəsəbədi bizim Poylumuz,
şəhərlərə burdan düşür amma yolumuz.
Soruşsalar,

deyərsiniz şair oğlumuz –
dəmiryolçu Alməhəmməd kişinin oğlu,
unutmadı, bizdən yazdı, sevindi Poylu!

Heç anamın isti saçı unudularmı?
mən gördüyüm ana-bacı, unudularmı?
o qızların uzun saçı unudularmı?
Mən dünyaya gələn günü çinar əkiblər,
mən unutsam, qoca çinar mənə nə deyər?!

Palıdların kölgəsində xumarlanmışam,
üz-gözümə gün düşübdü, gündə yanmışam,
nə çağırıb oyadıblar, nə oyanmışam,
itib-gedib o zamandan o yuxularım,
bax, beşiyim buydu mənim, a poylularım!

Ruhlar məni yuxularda izləyirdilər,
ruhlar məndən özlərini gizləyirdilər,
səslərindən tanıyırdım, – səsləyirdilər,
Çoban Əfqan,¹⁴ unutmadım əzəldən səni,
səndən sonra ağızlardan yığdım mən səni...

Sulara od ələnmişdi, –

yanırdı haqdan,
suəvəzi od içmişəm mən o bulaqdan,
yarpız yığıb dürməyimə qatmışam arxdan,
yerin altı gizləməyib odunu məndən,
yerin üstü yarpızının dadını məndən.

Söyüd mənim sevgilimdi o suda, – bilmir,
yuyub salxım saçlarını quruda bilmir,

məndən başqa bunu heç kəs Poyluda bilmir, –
hər gələndə kölgəsində “qonaq” qalırım,
zaman keçir, o gəncleşir,
mən qocalıram.

Yazda iydə ağacları çiçəklənərdi,
gün çıxmamış güllər üstə şəh çilənərdi.
Qızların da yaxaları düymələnərdi, –
iki iydə dənəsiydi köynəyin altı,
qocalar da eynək taxıb oğrun baxardı...

İndi mənə göstərməyin o dostu-yarı,
mən öləydim, görməyəydim bu ağ saçları.
Yerli-dibli kəsibsiniz o ağacları,
xatirələr yer üzündən yoxa çıxıbdı,
Füzuli də
“dərd əlindən dağa çıxıbdı”.

Bu dünyanın gözəl vaxtı Poyluda qaldı,
bir qız mənə süzgün baxdı, – Poyluda qaldı.
göy üzündən ulduz axdı, – Poyluda qaldı,
taleyimin dalısınca getdim Poyludan, –
beşiyimin dalısınca döndüm mən, – inan!

Şəkildə (soldan) böyük türk şairi Nazim Hikmət və Nəriman Həsənzadə

Gün çıxanda, mənə verdin saçaqlarını,
aç sinəni, doldur, – dedin, – qucaqlarını.
Yığ başına qonşuların uşaqlarını, –
əvvəl öyrən kənddən-kəndə gedən yolları,
Poylu, səndən başlayırmış Vətən yolları!

* * *

...**B**izim Qorki İnstitutu Moskvadaydı,
ürək başqa, beyin başqa bir havadaydı.
Məcnun könül gah şəhərdə, gah səhradaydı,
biz Xəlillə¹⁵ bir sinifdə dərs oxuyurduq,
Avropaya pillə-pillə “qədəm qoyurduq”.

Bondi bütün dərslərində “Puşkin” deyərdi,¹⁶
özü köhnə bakılıydı,

fəxr eləyərdi.

Anikst də Evripidi vərəqləyərdi,
Svetlova “Qrenada”dan sual verərdik,
o lətifə danışardı, biz də gülərdik.

Sürgünlərdə çürüdülər balkar türkləri,¹⁷
Kaysın özü balkar idi, dərdi bəşəri.

* * *

*Moskvada tanıdım mən Nazim Hikməti,
qürbət eldə tez tanıyır millət milləti.
Bir şerimi bəyənmişdi, ülfət eylədi, -
mənə Bakı Sovetindən mənzil istədi,
bir qaçqının bir evsizə dost töhfəsiydi.*

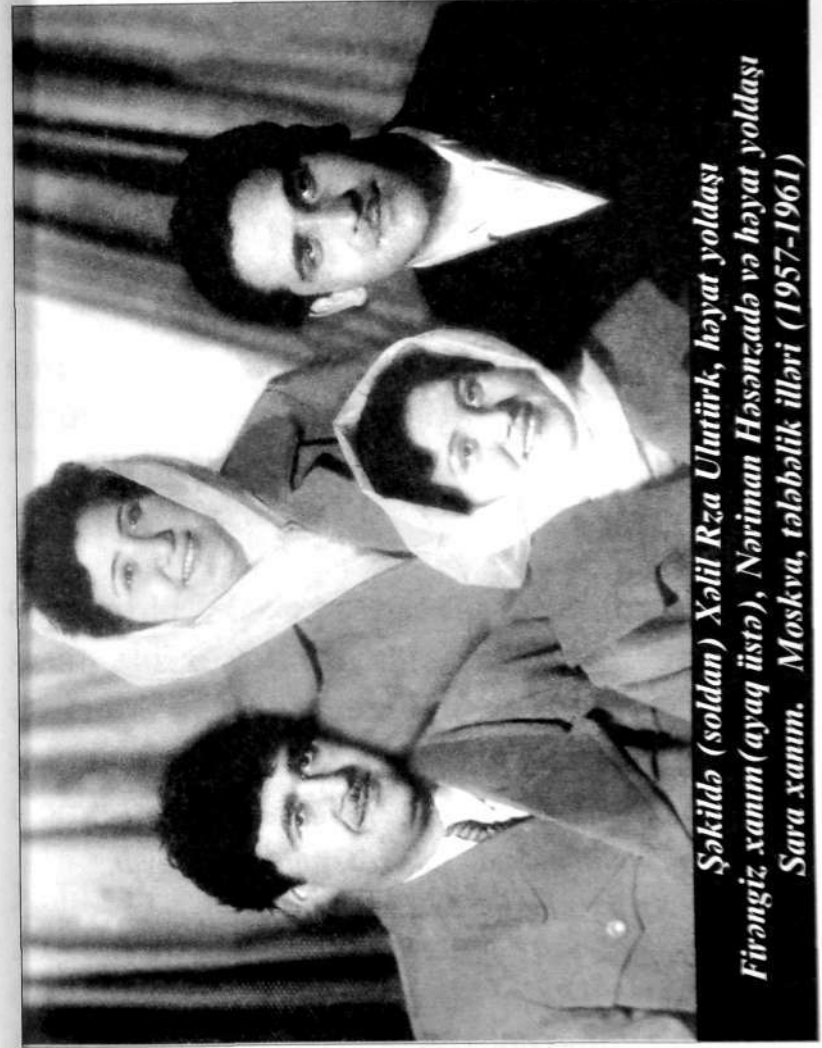
* * *

Kuqultinov Davidin də kalmık əsəri
üzə çıxdı məhbəslərin dar qapısından,
Mamakayev “Çeçen!”,- deyə köçdü dünyadan.

Lefortovo zindanının keçdik yanından,
gizli üsyan edirdik ki, əzilir İnsan.
Vətənimin tarixinə düşdü bu zindan,
kinpərəstə tapşırmaq vətənpərəsti, –
məşhurdu ki, Rusiyanın Puşkinə qəsdli!

Salyanda da, Gəncədə də toyumuz oldu,
baxtımıza çıxan qızlar gözəl qız oldu.
Biri Sara, o biri də Firəngiz oldu,
“Sağdış” olduq, “soldış” olduq bir-birimizə,
sahib çıxdıq əslimizə və nəslimizə.

Bir-birindən gözəl idi iki şux pəri,
hərəsi bir gənc şairin ilk şah əsəri.
Əbədiyyət sayırdıq biz o xoş günləri,
baxtımızı yazan yazdı bizdən xəbərsiz,
sən ki, varsan, duaçıyam sənə, Firəngiz.

*Şəkildə (soldan) Xəlil Rza Ulutürk, həyat yoldaşı
Firəngiz xanım (ayaq üstə), Nəriman Həsənzadə və həyat yoldaşı
Sara xanım. Moskva, tələbəlik illəri (1957-1961)*

Əbədiyyət – hərəkətdi, əylənə bilməz,
bu yürüşdə o başqa bir ənənə bilməz.
Mən yüz deyim nəmənədi?! –

“nəmənə” bilməz,
Yer üzünün qanunları göylərdən gəlir,
yerdən göyə duman qalxır, göydən çən gəlir?!

Bu dünyanın sərt üzünə baxma fərəhsiz,
şimşəklərlə əlbəyaxa gül açdı nərgiz.
Üzüyünü, sırqasını satdı Firəngiz, –
“Yandı bağrım, döndü közə” – ey Ulutürküm!
Kitabların çıxdı üzə, ey Ulutürküm!

Can satılır, – oyaq satır, yatan satılır,
satan alır, alan satır, satan satılır,
Əzan gedir... – aşağıda Quran satılır,
zəmanəyə kim deyəcək Nəsimi kimdir, –
Cəmiyyətdə dəb düşübdü: qazanc və gəlir!

Xəlil şeir oxuyanda – göy gurlayardı,
alqış nədir, bir salona leysan yağardı.
Güləndə də uğunardı, seldə axardı
kirpiyində sıralanan üç göz yaşıydı,
köhnə yazı makinası yol yoldaşığıdı.

* * *

*...Bizim Qorki İnstitutu Moskvadaydı,
ürək başqa, beyin başqa bir havadaydı.
Məcnun könül gah şəhərdə, gah səhradaydı,
biz Xəlillə bir sinifdə dərslər oxuyurduq,
Avropaya pillə-pillə “qədəm qoyurduq”.*

* * *

Moskvada tanıdım mən Nazim Hikməti,
qürbət eldə tez tanıyır millət milləti.
Bir şerimi bəyənmişdi, ülfət eylədi, -
mənə Bakı Sovetindən mənzil istədi,
bir qaçqının bir evsizə dost töhfəsiydi.

O Vurğundan danışanda ovsunlanardı,
Rəfilini, Rəsulu da tez-tez anardı.
Türk görəndə içindəki türk oyanardı,
qucaqlardı o gah məni, gah da Xəlili,
böyük dünya şairiydi, vətən zəlili.

Oğul doğdu Azərbaycan qadını, Nazim, -
Nazim qoydum mən oğlumun adını, Nazim.
Bu sinədə o sinənin odunu, Nazim,
istədim ki, nəsil-nəsil yaşadan olsun,
sənsiz sənin hər əsrdə yaşydın olsun.

Ulu türkün varisiydin, indi hardasan?
Dünya səndən doymamışdı, sən də dünyadan.

Dedin: “Nehru siyasəti yürüt, Nəriman”.¹⁸
Heyif, sonra başa düşdüm mən bu hikməti,
şair, bir də təkrar elə o həqiqəti.

...**A**tam – ata deyənəcən köçdü dünyadan,
Mir Cəlala¹⁹ rast gətirdi Tanrım sonradan.
Mənə Püstə²⁰ xanımı da verdi Yaradan, -
biri atam, biri anam əvəzi oldu,
taleyimin bu, ən böyük töhfəsi oldu...

Hər papağın altda oğlum, bir oğul yatır,
qullar elə bilirlər ki, orda qul yatır.
İstedadın köməyinə istedad çatır, -
dahilərin fəryadına insan lal olur,
o insan ki, İnsan olur – Mir Cəlal olur.

Bir komsomol mükafatı, bir adi medal, -
bir-iki gün yaxasından asdı Mir Cəlal.
O da halal, o biri də min dəfə halal!
Tək “Manifest”²¹ yazmamışdı böyük sənətkar,-
Arif kimi, Hafiz kimi... manifesti var!

Anan mənə oğul dedi, – ekrandan Arif,
ad günümü sən keçirdin o zaman Arif
Sən itirdin, mən itirdim onu can, Arif,
O qadının gözlərindən qeyrət oxudum,
Mir Cəlalin bəxş etdiyi evdə olurdum.

Siz həyatda nə itdiniz, nə itirdiniz,
Ey Mir Cəlal! – mircəlallar qoyub getdiniz.
Cilid-cilid cah-cəlallar qoyub getdiniz.
Məndən ötrü bir kəlam da şərəf-şan olur, –
“O şair ki, Şair olur – Nəriman olur”.

Səməd Vurğun hər sözünü üzə şax dedi,
“Qarayazı... Kür qırağı... od-ocaq...” – dedi.
“Sizi bir də hansı şair yazacaq?” – dedi.
Saçlarına tumar çəkdi öz adət ilə,
“Zəmanət” də yazdı mənə ustad əl ilə.

Antik dövr, xronika²² yox idi bizdə,
ilk pərdəni mən qaldırdım Baş səhnəmizdə.
Pompeyi mən danışdırdım öz dilimizdə,

bir də həzin bir pıçıltı²³ gətirdim dilə,
şərimizin nəfəsini qızdırdım belə.

Poemanın “qıfılını” bağlamışdılar,²⁴
elə ki, mən açar saldım, qapı açdılar.
“Nəriman”la, “Zümrüd quşu” qoşalaşdılar,
Sonra “Kimin sualı var”, sonra daha nə...
bəzən darı əkirdilər buğda yerinə.

Naxçıvanda bəyəndilər “Atabəylər”i,
“Pompey”i də, –
unutmaram mən o səfəri.

Çəkib necə tez apardı illər illəri,
Cəlil dostum zəng eləyib pyes yaz deyir,
Naxçıvanın Atabəyi əsər gözləyir.

...Məni İlyas Əfəndiyev qarşılamaşdı,
teatra gəlişimi alqışlamaşdı.
Mənim şeir dilimi də o xoşlamaşdı.
tamaşaçım olub mənim böyük sənətkar,
ondan “İlyas teatri” qaldı yadigar.

Ustad özü Şekspirə ustad! – deyirdi,
yazıçıya yaz demirdi, yarat, – deyirdi.
Aktyora yatanları oyat, – deyirdi.
O da bəlkə bizim kimi adi bəşərdir? –
sənətindən söz düşəndə dahiləşərdi.

Katib idi, qoyub getdi ərizəsini,
vəzifədə ölən tutdu vəzifəsini.
Xalqa dedi ilk sözünü, son nəğməsini,
Mərahimin mizanları kəşf idi bəzən,
o da baxıb sevinirdi, deyirdi – əhsən!

Sən kimləri yola saldın ey gidi dünya,
bizə şəhid gedənlərin şahidi dünya.
Mənim qədim əcdadımın əcdadı dünya,
mənim “Poylu beşiyim”in beşiyi dünya,
evsizlərin evi dünya, eşiği dünya.

* * *

Mən dünəni öyrəndim ki, sabahı görüm,
gizlin qalan xəyanəti, gunahı görüm,
öz içimdə yaşatdığım Allahı görüm, –
daxıl düşüm, yalvarım ki, rəhm elə, Allah,
düşmənimiz, ya dostumuz kimdi? – tanıyaq.

İnandığım adamlara ümid olmuşam,
“sait” ikən dəyişmişəm,
“samit” olmuşam.

Ayılmışam, sonra guya, sakit olmuşam,
səndən iraq olsun, oğlum, bədbəxt olmuşam,
axı mən də çoxlarına bir bəxt olmuşam.

Mən nə qədər qalstuklu nadan görmüşəm,
“şeytanlara” mən daş atan şeytan görmüşəm.
Hörmət-izzət əvəzinə, böhtan görmüşəm,
mənim Tanrım, nadanlardan qorusun məni,
şeytanlardan, böhtanlardan qorusun məni.

Bir müdrikdən soruşdular: ey ulu hakim,
ikiüzlü çıxan dostu gedim nə deyim?

Dedi: qafil, tanış eylə, dostluq eləyim,
yeddiüzlü dostlarından qorun, bacarsan,
onda özün əl tutarsan, qapı açarsan.

Olanlara biz “qəsd” dedik, ey Dədə Qorqud!
Keçənlərə “güzəşt” dedik, ey Dədə Qorqud!
Əvəzində nə istədik, ey Dədə Qorqud?!
Mən nəfs ilə ləyaqəti üz-üzə gördüm,
deyirdilər köhnə dəbdə, mən təzə gördüm.

Sən də durma, mən inandım sənə andına,
qoyunları, keçiləri qoy sapandına.
Elə tuşla, elə at ki, – çat muradına,
solum xain, sağım zalım, Qaraca Çoban!
Bir az mən də nəfəs alım, Qaraca Çoban!

Bu dünyanın xiffətinə bir can neyləsin?
Gül əkirsən, əlaq bitir, bağban neyləsin?
Aylar-illər xəstəsinə loğman neyləsin?
Qarışqa da qulağına girir bir filin,
Allah, allah, gör qatili nədir bir filin?

Mən bir ömür yaşamışam, – ağı-qaralı,
can nigaran, “can” dediyim ürək – yaralı.
Bir əsrə bəs eyləyər bir insan ağı,
təsadüflər dünyasıdır, amma dünyamız,
bir təsadüf üstündədi hər ayağımız.

* * *

Ya Məhəmməd!

Yenə məni səsləyir Zaman,–
Mənə Cərcis²⁵ peyğəmbərdir xəbər yollayan:
"Niyəti var, niyə gəlmir şair Nəriman?" –
iki dəfə yuxusunda görüb bir cavan,
iki dəfə ismarlayıb məni də ondan.

Ürəyimdən nələr keçib, əyan olubdu,
Yerin üstü yerin altda bəyan olubdu,
Peyğəmbərim tək qoymayıb, həyan olubdu,
Bu da mənim "həcc səfərim", ziyarətimdi,
Peyğəmbərin ismarıcı əmanətimdi.

Zəncir gördüm, yerin-göyün bir tilsimiydi,
Bu dünyaya atılmış bir tilov kimiydi.

Bəlkə də bu Peyğəmbərin öz təlimiydi, -
O qarmağa nə taxırdın atır, tuturdu,
Ağıl kəsən nə vardısı, unutdururdu.

Sən Allahın dərgahında əbədi haqsan,
Mən yuxulu yaşayıram, sənə oyaqsan.
Mənə məndən yaxın ikən necə uzaqsan?!
Yerdə deyil, içimdədi işıqlı Türbən,
Səni sənin yanına da mənəm gətirən.

Bəlkə mənəm çağırdığı birinci zəvvar?
Ya Peyğəmbər, şair bunu yadında saxlar.
Vaqifin²⁶ də danışdığı sirli yuxular, -
Beyləqani vətəmindən gələn səs idi,
bu, səslərin doğmasıydı, müqəddəsiydi.

* * *

Nazim,²⁷ oğlum, min illərdi axır Dəli Kür.
hirsənəndə yaxın durma pələngə dönür.
Tək çıxmışdım, cüt qayıtdıq, Allaha şükür!
Heyf, indi nə anan var, nə Nabat nənən,
nəslimizi özün yaşat, gözləmə məndən.

Gəncə.

*Nəriman Həsənzadə,
bacısı Səriyyə xanım (ortada) və Sara (1949)*

QIZIM, sənın xoş gününü anan da gördü,
Atabəylər ocağına gəlin köçürdü.
Sən köçəndə, dünyamızdan dünya köçürdü,
anan çaşıb sevgilinə “qardaş!” – demişdi,
qayınana nəydi, – hələ o görməmişdi.

Mənim könül dəftərimin hər varığında,
Saranın bir gülüşü var Kür qırağında.
Gəncədəydik – bacımıldə²⁸, gənclik çağında,
Arpa çayı aşdı-daşdı, tufana döndü,
sel Saramı aldı qaşdı, sel qana döndü.

Məhəbbət! Nə deyim bu ülvi ada,
hamıya bir gözlə baxmayıır o da.
Birinə ömür-gün yoldaşı verir,
başqa birisinə göz yaşı verir.

İstəyirdim belə yozum mən bu yuxunu,
heç bilmirdim məhəbbətin nə olduğunu.
Hara gəldi tuşlayırdım eşqin oxunu,
nə biləydim haqdan gəlir sinəmdən gələn,
demə, xəbər verdiyimdən xəbərsizəm mən.

* * *

*Mənim könül dəftərimin hər varığında,
Saranın bir gülüşü var Kür qırağında.
Bacımıldə - Gəncədəydik, gənclik çağında,
Arpa çayı aşdı-daşdı, tufana döndü,
sel Saramı aldı qaşdı, sel qana döndü.*

* * *

Sən “Görücü” dedin mənə, əziz Qəzənfər²⁹–
taleyini əvvəlcədən görən “bəxtəvər”.
Bir münəccim zəkasıyla yazdığın əsər
hələ neçə düyünləri bir-bir açacaq,
Nizami də “Tale” deyib, hünərdən qabaq.

... **T**ağı³⁰ dostum, mübarəkdi sənin həyatın,
mən görəndə uşaq idi gözəl Salatın.
Şahbuz hara, Poylu hara? – gəldin apardın,
sən eşq ilə qədəm basdın Kür qırağına,
burdan gözəl axtarıblar İbrahim xana.³¹

Mən Saçlının saçlarını hörə bilmədim,
kitab verdim, məktubumu verə bilmədim.
Pakizəni Pakizədə görə bilmədim,
yanımdaymış, saxlayırmış gördüm özünü,
kəlağayın bir ucuyla sildi gözünü.

Kənddə yetim bir gədəydi “Dəli” Müseyib,
ev-ev ilan axtarardı gəlib Müseyib.
Bir gün qəfil eşitdik ki, ölüb Müseyib,

Nəriman Həsənzadə ailəsi ilə:
Sara xanım, qızı Xatirə, oğlu Nazim

bir dürməyə yazıq uşaq ilan tutardı,
evdəkilər ondan sonra rahat yatardı.

Üzümə ilk ülgüc vuran dəllək Məhəmməd,
“Ta bu gündən oldun kişi” – deyirdi xəlvət.
Bir qırmızı onluq verdim ustaya xələt,
uşaq girib kişi çıxdım dəlləkxanadan,
iki dəfə dönüb baxdı məni tanıyan.

Bir dulaşa düşürmüşdüm çıxıb ağaca,
qanadları yelpik idi, quyruğu haça.
Bir gün üzük oğurladı həmənlə dulaşa,
dedim görən hansı gəlin şərə düşübdü? -
baxt üzüyü barmağından yerə düşübdü.

Sağ çiynimə, sol çiynimə qonardı səhər,
bir dəfə də nə gətirdi? – bəzəkli kəmər.
Sapand ilə vurdu onu bir dəli kəmtər,
ölümünə bais oldu oğru pay-puşu,
şirnikdirən özüm idim o fağır quşu.

...Bir qaraçı gözəli də çıxardı kəndə,
mən “Zülfiyə!” çağırırdım, səsi gələndə.

* * *

*Qızım, sənin xoş gününü anan da gördü,
Atabəylər ocağına gəlin köçürdü.
Sən köçəndə, dünyamızdan dünya köçürdü,
anan çasıb sevgilinə “qardaş!” – demişdi,
qayınana nəydi, hələ o görməmişdi,*

* * *

İri halqa sırğaları salmışdı bəndə.
Hardasınız ay uşaqlıq illərim, harda?!
Böyüdükcə paklığımız itdi arada.

Boynundakı muncuqlardan tez tanıyırdım,
qızdırmanın içindəydım, odda yanırdım.
Məni çılpaq soyundurdu, bərk utanırdım,
bədənimə su səpəndə qəfil ayıldım,
dodaqlarım muçuqladı, səhəri qalxdım.

O da yəqin bir tabora qoşuldu getdi,
ya da bir at oğrusuna tuş oldu getdi.
Əldən uçdu, qanad açdı, quş oldu getdi,
hansı gülün budağında bir yuva seçdi?
Keçdi getdi, Allah bilir sərhəddi keçdi.

...İdarəmiz uzaq idi Kür qırağından,
Kənd Poyluya yollanardım, vağzal Poyludan.
Beş yumurta, bir də beçə – evdə olandan,
arayışa qol çəkmirdi kənd hökuməti,
nə xahişi eşidirdi, nə də minnəti.

Qurut tamam quruyunca mən quruyardım,
onu oğru sağsağandan hey qoruyardım.
Qovurmalı soğançamı yeyib doyardım,
çilingağac oynayardıq, ya dirədöymə,
hər əldə bir qayış kəmər, qoymahaqoyma.

Bizim comərd oğulları bilmirəm nədən,
Olimpiya oyununa yoxdu göndərən?!
Dəmir əyən, daş sındıran, tamaşa verən...
Azərbaycan bayrağıyla yanaşı durar,
xaricdə bir himnimiz də artıq oxunar.

Qırx yeddi il ovsunladı Bayramı Xəzər,
qara qızıl: sahildə ləl, dənizdə gövhər.
Bayram olub, Vaqif olub bizim neftçilər,
Vaqif Poylu pivəsinə “PP” – ad qoyub,
“Neftçi Vaqif” adını da camaat qoyub.

Poyludakı yarımkamız³² bir mərkəz idi,
alış-veriş, axşamacan bəhsəbəs idi.
Bir toğluya iki çanaq buğda bəs idi,

dana, keçi, dəvə, kilim... nə istəsəydin,
gah bir şeyə dəyişərdin, gah nisiyəydi.

Kolayırdan, Xalfalıdan, Soyuqbulaqdan,
Kəsəməndən, Borçalıdan, Qaxdan, Qazaxdan,
Başkeçiddən, Qaraçöpdən, ya Qarabağdan
tökülüşüb gələrdilər, – bazara girsin,
Anam da un alardı ki, çörək bişirsin.

Bir bazarda – keçi-qoyun bazarı vardı,
paltar-palaz, ayın-oyun bazarı vardı,
mal bazarı, yanında yun bazarı vardı,
qoca nalbənd çeşmək taxıb at nallıyırdı,
bal satan da arıları qovalıyırdı.

...Ceyrançölə tökülərdi yayda binələr,
təzə nehrə çalxalardı gözəl nənələr.

Yaşayırmı mən gördüyüm o ənənələr?!
Bir millətə qəsd eləmək istəsən əgər,
adətini əlindən al, yox olub gedər.

Adət də var “köhnəldikcə” təzə-tər qalır,
sevgi qalır, həyat qalır, xeyir-şər qalır.

Nəriman Həsənzadə oğlu Nəzimlə

Tariximə şərəfdisə, o hünər qalır,
dilimizi əyə-əyə bir söz düzəldən,
özünü də, milləti də salmasın əldən.

Mehri bibim qara sapa düyün düyərdi,
pıçıldaya-pıçıldaya “mürgülüyərdi”.
Nəzir yığıb o cinləri tez-tez söyərdi,
Bir gün itdi ağ pişiyim... düyün düy,– dedim,
pişik gəldi, nəzir aldı məndən də bibim.

Davanın³³ lap ortasıydı, gedib birtəhər,
Qaraçöpdən qarğıdalı gətirirdilər.
Onda jıxım yeyirdilər, ot yeyirdilər,
uşaq idim, yaddaşımda qalır o vaxtdan,
gördüyünü böyükdən yox, soruş uşaqdan.

Kəndə alman əsirləri gətirmişdilər,
hasarlayıb hamısını “itirmişdilər”.
Sarımeçən, sarıkirpik, şeytana bənzər...
Səngərlərdə şakaladnan bal yeyirdilər,
burda tutub tısbağanı bişirirdilər.

* * *

*Nazim, oğlum, min illərdi axır Dəli Kür,
hirsənəndə yaxın durma pələngə dönür.
Tək çıxmışdım, cüt qayıtdıq, Allaha şükür!
Heyf, indi nə anan var, nə Nabat nənən,
nəslimizi özün yaşat, gözləmə məndən.*

* * *

Biçinçilər uzaq-uzaq diyara getdi,
Xoxanoğlu...

heç bilmədim o hara getdi?
Lüt Əzizin qazandığı qumara getdi.
Amma Kürə tor atan da Lüt Əziz idi,
onun balıq soyutması əvəzsiz idi.

Bir əlbeşik qoymuşdular – Meşə Ağası!
Şəhərdəki qağamızın kəndçi qağası.
At belində, böyründə də boş berdanqası!
Meşənin bir tərəfini daşımışdılar,
Qağamın da tərifinə başlamışdılar.

Dilən kişi zurnasını hey pülüyərdi,
odda yanan ürəklərə su çiliyərdi.
Nağara – dağ silkəliyər,
züy – məliyərdi,
qoca-cavan dingildəyib davalanardı,
“Güləşəngi” havasına havalanardı.

Mən görəndə ağsaqallar mehriban idi,
ya vağzalda dəmiryolçu,
ya bağban idi.

Gənə.

*18 yaşlı N.Həsənzadə tələbə yoldaşlarına
yeni şerlərini oxuyur*

* * *

*Gecə-gündüz şairliyə məhrimi saldım,
alğəbradan, fizikadan “2”, “3” aldım.
Qorxuzdular: dedilər ki, sinifdə qaldım –
mən bir tonqal əlyazması yandırdım nəhaq,
Rüstəm məni danlamışdı, söymüşdü o vaxt.*

* * *

Ağbirçəklər bir-birilə canhacan idi,
“Qadan alem” deyə-deyə danışdırlar,
qadasını aldıkları sayırırdılar.

“Cıppı Rüstəm!” bapbalaca, – boyu bir qarış,
altımışı addamışdı, üzündə qırış.
Amma Allah adamıydı, Allah saxlamış,
qarğıdalı pörtməsi – “Badı-budu” ydu,³⁴
quruşqası on qəpiyə –
qazancı buydu.

Sədi kişi baməzəydi, lap məzəsindən,
turp bağları köhnəsindən, ya təzəsindən,
sərnişinlər “tanıyırdı” onu səsindən,
qatar gəlib çatanacan o da çatardı,
“Moskovski iridiska” – deyib satardı.

Sədi mənə bir saat da bağışlamışdı,
saatı da özü kimi haphaplamışdı.
...biləyimə, köynək üstən bərk bağlamışdı,
– Lemislərin saatıdı, saxla, – deyirdi,
saat yatır, amma Sədi tərifləyirdi.

...Nə dəmirçi Mirzə durur, nə “şeni” Məcid,
durur “Dəlmə”³⁵ dediyimiz yeraltı keçid.

Məndən xəbər alsalar ki,

hardadı Behişt? –

o Poyluda yer altda yox, yer üstündədi,
Qarayazı meşəsində – Kür üstündədi.

Suçu Məcid Kür suyunu təmizləyərdi,
– “tiflisdilər zibilləyir”, – hərdən söyərdi.

Durultduqca – dağ suyudu, – için deyərdi,

indi təmiz suyumuz var, təmiz havamız...

o kişidən əmanətədi su anbarımız.

Burda kitab mağazası görmədim əfsus,

Poylu,

səndən kitab yazdım mən sənə məxsus.

Poylu mənsiz olmasın qoy, mən də Poylusuz –

dünya elə dəyişdi ki, “cənablar” nahaq, –

satdı kitab dükənini kitabdan qabaq.

Nizami də, Füzuli də “küçələrdədi”,

heykəli var, kitabları quru yerdədi,

mətbəələr, nəşriyyatlar gözə pərdədi.

Poliqrafçı, nəşriyyatçı ölçür yolları,

gedir kitab əvəzinə Dubay malları.

Moskvada, ya Kiyevdə diplom alan da,

qazan satır, balıq satır daxil dalında.

Bilən də o, bilməyəne tabe olan da,

adamların yaxşısını zay eləyirlər,

deyənlər yoxdu kimi-kimə tay eləyirlər?!

İskəndərdən³⁶ bir rəvayət danışım sizə,

bir əlində “Homer” olub, birində nizə.

O, Daranın mücrüsünü töküb dənizə,

Şahanə bir əsər qoyub Şah mücrüsünə? –

“İliada!” –

Bəs eyləyər – deyibdi – mənə.

Məmurların nitqində də şər deyilmir,

mən bilmirəm, o Cavidə bilir, ya bilmir?! –

Təbiətdə gül yuyunur, ot şəhdə çimir,

Qney Pompey yad ölkənin ərazisində,

Evriddən şeir dedi son nəfəsində...

Allah, Allah, havaların qızan vaxtıdı,
erməninin atəşkəsi pozan vaxtıdı,
sürülər öz yollarını azan vaxtıdı,
dağlar harda,

gör biz indi haraya düşdük,
yaylaqların çəhlimindən səhraya düşdük.

Yer üzündə bir erməni təhlükəsi var,
Xallı başda³⁷ millətimin qan ləkəsi var.
Boğazında qaçqınların son tikəsi var,
Bir vətənsiz hakimiyyət taxtına çıxdı,
o da mənim vətənimin baxtına çıxdı...

* * *

İllərim arxada qaldı,
arxada qan-qada qaldı,
əkdim-biçdim, yada qaldı,
doğma torpaqlar, ay haray!

Kol dibində bənövşələr,
dağlara qalxan meşələr,

gedən oğullar, kişilər,
sönən ocaqlar, ay haray!

Düşmən aldı solu-sağı,
kar olsun yerin qulağı!
Şuşada İsa bulağı
yenəmi qaynar, ay haray!

Ay Qubadlım, Kəlbəcərim,
hardasan Nəbim, Həcərim!
Dindirmə çölüm, içərim
od tutub yanar ay haray!

Füzulidən Cəbrayla –
şəhid yatanlar ayıla.
Qışqıram, səsim yayıla,
bata qulaqlar, ay haray.

Yandı Ağdamın ağ daşı,
Köhnə yurdun ocaq daşı.
Ağdamın Qarabağ yaşı –
o köklər, soylar ay haray!

Müsibət oldu Xocalı,
hacıleyləklər uçalı.
Yandı cavanlı, qocalı
mərdlər, qoçaqlar, ay haray!

Zəngilanda zəngi tutun,
at minin, üzəngi tutun.
Bir Koroğlu cəngi tutun,
tərpənsin dağlar, ay haray!

Tovuz, Qazax, Ağstafa,
Sədərək çox çəkdi cəfa.
Ermənini qova-qova
ölümlə oynar, ay haray!

Od içindən keçə-keçə,
Laçını da verdik heçə.
Bir gözüm baxar beləcə,
bir gözüm ağlar, ay haray.

Azərbaycan, səndə qaldı gülüm-gülzarım,
bir gün Bavar torpağına düşdü güzarım.
Bir az orda kasad idi şeir bazarım,
ürəyimin infarktından qan ağlayırdım,
yalnız alman cərrahına bel bağlayırdım.³⁸

Bir əli bir ovsun idi, o biri neştər,
qulağında “Baş sarıtel”,
sinəmdə “Şüştər”.

Bu mübtədə ürəyimin xəbəri – məstər!
Nə yaxşı ki, Nazim mənim yanımda idi,
bu dəfə mən “oğul” idim, o “ata” idi.

Gah başıma sığal çəkir, gah da susurdu,
– Ye, – deyirdi, mən yemirdim, ona dözürdü.
Mən “küsürdüm”,

guya məndən o da küsürdü,
mavi gözlüm söz deməmiş gülümsəyirdi,
– Bakıdan zəng eləyiblər, danış, – deyirdi.

Simax Şeyda³⁹ səhər gələr, axşam gələrdi,
o gələndə, palataya bayram gələrdi,
uzaq Kassel şəhərindən salam gələrdi,
Savalanın dost səsiydi Almaniya da,
tərcüməçi əvəziydi Elçin bala da.

Yusif,⁴⁰ inan, orda “öldüm”, burda doğuldum”,
Sən ki, mənim ürəyimi qorudun oğlum,
mən də sənə ürəyinə minnətdar oldum.
Bir ömürün son sözünü bircə an deyir,
kim ki, deyir mən qorxmuram, o yalan deyir.

* * *

Qərib Mehdi, teleqramın çatdı, qardaşım,
mən ölmədim, – bəlkə bu da baxtdı qardaşım,
yaşayan biz, ömür verən Haqdı qardaşım,
mən min illik bir yuxudan oyandım Qərib,
bir də alın yazısına inandım, Qərib.

Məni Cərcis peyğəmbərim qaytardı Qərib,
Ətağaya dediklərim qaytardı Qərib,
məni Tanrım, məni Rəbbim qaytardı Qərib,

mən dünyamı dəyişsəydim nə olasıydı,
Azərbaycan! – deyən bir səs azalasıydı...

Mən demirəm, yerdə məni Allah unudub,
məni Kürdə çimizdirib, gündə qurudub.

Yıxılanda

gizli bir əl qolumdan tutub,
Möcüzədir həyatımız, həyat tərzimiz,
nə biçəcək, nə tikəcək hələ Dərzimiz?!

Məni sevən, məni duyan, məni əyən var,
ya qeybdən görən kimi əl eləyən var.

Mənim sənə dediyimi mənə deyən var,
sözü sözdən seçməliyəm söz demək üçün,
bu seçim də imtahandı bir ürək üçün.

Gəncə qədim anasıdır bütün Arranın,
Qərib, doğma övladıyıq biz bir ananın.
Beşiyimin şah beşiyi –

Azərbaycanın
yağmalandı süfrəsində duzu-çörəyi, –
qurban verdik Cavad xanı, Xudadat bəyi.

* * *

...**C**an, Ələkbər,⁴¹
can odumdu bu can dəftəri,
Mahir⁴², yenə təzələdin kinolentləri,
tarixə çək, lentə çəkmə sən bu günləri.
Rəfiqə⁴³ bu dastanıyla ovsun oxuyur,
bizdən sonra bizdən ötrü abidə qoyur.

Məni Poylu gözəlləri oxuyacaqlar,
sözlərimi ipək sapla toxuyacaqlar,
çərçivəyə salacaqlar, saxlayacaqlar.
Bu nəsildən, o nəsilə ötürəcəklər,
özlərilə azuqətək götürəcəklər.

İpəklərə, qumaşlara büküləydilər,
evdən çıxıb ürəklərə əkiləydilər,
Rafaelin fırçasıyla çəkiləydilər,
dünya sərgi salonları naxışlanaydı,
bu alqışa layiqlərim
alqışlanaydı.

...Bir sinifdə hallanırdı şairin adı,
soruşdular: “Nərimanın nədir həyatı?”—
professor cavab verdi, o yanılmadı:

“Bir yuxudur, intəhası “Cənnət” yuxusu”,
bir də sözün dərgahında
Tanrı qorxusu”.

Sadiq böyük Mir Cəlalin tələbəsiydi,
hər tədqiqat əsəri də qələbəsiydi.
Uluxanlı qayıtsaydı bəlkə bəsiydi,
bəzən ay dost, bu nə mənə, nə sənə çatır,
Professor qədəm basıb səksənə çatır.

Bir ömürdə iki ömür yola salırıq,
biri ötən cavanlıqdı,
biri qocalıq.
Bu – nadanlıq, o biri də – peşimançılıq,
biri acı təəssüfdü, biri etiraf,
bu həyatın sonu nədir? bəlkə də – ithaf!

* * *

Nərimanı⁴⁴ unutmayıb Kürün körpüsü,
Bütün Poylu camaatı, Kürün bu üzü.
Məhəbbətin, sədaqətin yoxmuş ölçüsü, —
Qoca Şərfin sabahına açıb qoynunu,
Poylu dördyol ayrıcında seçdi yolunu.

Gördüm o gün, dar cığırla qarınca gedir,
qarıncalar bir-birinin ardınca gedir.
Müzakirə – müzakirə dalınca gedir,
ələyirlər –
Nərimanov ələkdən keçir,
üyüdürlər –
unəvəzi hələ dən keçir.

Bu mərəkə mənimkidi, bəlkə İlahi?!
bir gördüyüm xal,
ikidi bəlkə ilahi?
Dünya özü bir çəkidi bəlkə İlahi?
Tərəzilər üstə keçir bəlkə həyatım,
necə bilim: harda yatdım, harda oyandım?!

Mənim Poylu eposumdu bu kiçik yazım,
damarımda dövr eləyir Kürüm, Arazım.
Bəlkə “Dədə Qorqud”umdu,
bəlkə “Manas”ım?
bəlkə mənə bu şərbəti içdirən əl var? –
bu yazıya pozu yoxdu – belə məsəl var.

Mən burda gül becərmişəm, əlaq vurmuşam,
daş armuda bal armudu calaq vurmuşam.

Hər bəndimə iki misra dayaq vurmuşam,
sinəmdəki duyğuları boşaltmaq üçün,
BİR EL-OBA DASTANINI yaratmaq üçün.

Bir alimin, bir rəssamın, ya bəstəkarın
əsərində görünmədi axar-baxarın.
Nə Poylunun səsi çıxdı, nə poyluların,
ürəyinə toxundular əksinə, Poylu!
nə yoğurub, nə yaptılar gör sənə Poylu:
“Ölən Poyludan olsun, ağlayan Kəsəməndən”.

Bəlkə də bir zarafatdı, ya bir qərəzdi?
Kəsəmənin kişiləri belə deməzdi.
Bu dünya bircə dünyasıdı,

əvəz-əvəzdi,
Qaçaq Kərəm o bayquşa divan tutardı,
sünnü-şiyə davasını unütdurardı!

Mən Poyluda doğulmuşam, qış günü səhər,
əslimiz də, nəslimiz də Kəsəməndilər.
“Dəli Hasan” babam olub – əsl kişi, ər!
Bu mahalda iki “dəli” olubdu məşhur, –
biri Dəli Hasan babam, biri Dəli Kür.

Kəsəməndə Qaçaq Kərəm, İsrəfil Ağa,
qondu iki qartal kimi qoşa budağa.
Üz-üzəydi, göz-gözəydi, qabaq-qabağa,
ata-ata, bir-birini qoruyurdular,
dost idilər, ara dəydi, düşmən oldular.

Qan tökmədi “aynalı”lar cəmərd əlində,
Kərəm getdi, Ağa qaldı namərd əlində.
Kərəm orda haray çəkdi bu dərd əlində –
burda qatil “darağını” boşaltdı tamam,
ürəyimi ürəklərə boşaldammıram!

..Dedilər ki, Həsənəli götürüb suyu,
Kəsəməne gedən yola ötürüb suyu,
gecə taxıl sulayırmış, “itirib” suyu, –
məndən giley eləyib ki, şair də guya,
“Kəsəməne gedə bilmir, getsin Poyluya”.

Mən onsuz da istəyirdim əzəldən sizi,
bu ərkyana giley üçün sevdim mən sizi,
Mən sizinəm, Poylu sizin, Kəsəmən sizin,
tapın İncə dərəsindən Sarıvəllini,
bir məclisdə deyibdi ki, keçib əllini!

...**G**ülgün, indi sür maşını üzüyuxarı,
Kəsəməne dönəsiyik əvvəl-axırı.
Gör, Bayramın qalıbdımı köhnə çaxırı,
sarımsaqlı bir pörtməmə qiyamət olar,
bir də “ağzıxamırlı”dan – ziyafət olar.

Tapdıq qağa Kürü keçsin “Haçadil” atnan...
Dostum Bəkir Eyyubov da, dostum Baratnan,
Teymur qağa Zaməddinnən, Rövşən Fuadnan,
Atababa, – Ayaza de, biz də görüşək,
burda insan insan ilə bəzənsin gərək.

Nizamiyə şah misramtək hörmət eləyin,
“Cəmiyyət”dən Vidadini dəvət eləyin.
Akif mənim gəncliyimdi diqqət eləyin,
İncəlinin dilindədi şeri Vurğunun,
yanımızda boş qalmasın yeri Vurğunun...

Bu döyüşdən o döyüşə atıldı Mehdi,
“Gətir oğlum” – deyə-deyə Osman da getdi.
Bir nəsilin kəlamını İsmayıl dedi:
“Sapı bizim özümüzdən olan baltalar!”,
əldən-ələ ötürüldü haman baltalar...

Hüseynin “harayına” gedib çatmadıq,
Mirvari də “səpələndi” torpağa artıq.
Gedənlərin heç birini biz qaytarmadıq,
Gələnlərin heç birinə “gəlmə”, demədik,
sirri nəydi bu “get-gəlin”, – nəydi bilmədik.

Yer üstündən yer altına dünya daşınır,
dağ daşınır, düz daşınır, səhra daşınır,
hardan gəlir, hara gedir, hara daşınır?
Biz xatirə deməyəmi qalırıq yalnız,
əvəz-əvəz oyunudur, nədir dünyamız?!

Dərk etdikcə dərkedilməz olur kainat,
bu insandan o insana verilir həyat.
Min il qala bilməzdimi yaxşı bir övlad?!
Pozub heçdən başlayırsan yaratdığını,
bilən yoxdu Tanrım, nəyə can atdığını.

Hanı Şumer, hanı Miken, ya Babilistan,
yaşayırmı İskəndəri görən bir insan?
Herodotdan öyrənirik, ya Plutarxdan,
ehramları tikiblər ki, ruh qayıdacaq, –
ruh – körpələr doğulanda qayıdır ancaq.

Nəriman Həsənzadə və Nizami Cəfərov.
1980-ci illər

* * *

...**A**man Saleh, sən də bizi mağmun elədin, evində tok vurdu səni, çovğun elədin. Bizdən “xəlvət” elədin sən, “oğrun” elədin, Əli deyir, Elman deyir “Saleh qeyb olub”, düşüb şeytan tələsinə, kim heyif olub!

Bağ salmışdı, bağı qaldı, bağbanı getdi, xəstə yatır yatağında, loğmanı getdi, bizə sağlıq diləyirdi, sağ canı getdi. Gələn qonur, qonan uçar, – deyiblər Saleh, bir də geri dönəcəkmə o günlər, Saleh...

* * *

...**B**əlkə mənim “səhvlərimi” sapa düzən var? söz ağzımdan çıxan kimi ağız büzən var? Anan ölsün, ay Nəriman, səni üzən var, – bəlkə indi asır-kəsir, yoxdu xəbərin, Əli Rza Xələflini tapın – söz verin.

* * *

“...*Kimin sualı var?*” – yazmışdım o vaxt, cavabı özümdən istəyirdilər.

...*Onda Səməd Vurğun daha yox idi, Nizami Cəfərov gənc idi hələ.*

* * *

Külək əssə, kürəyimi çəpər eləyin,
Zəlimxana, Şəmistana xəbər eləyin,
Camala da, Hamletə də siz yer eləyin,
Musa dostdu, dost içində dostun köhnəsi,
hanı mənə “Əmi” deyən Məmmədin səsi?

Azad, səni tanıyandan çox şadam, Azad,
bağ yerinin qayğısından azadam, Azad.
Dəbdəbəyə, təntənəyə mən yadam, Azad,
deyibsən ki, müqəddəs yer o bağ yeridi, –
o bağda ki, şair qalır, –

Ocaq yeridi.

“Böyük-kiçik” adətimiz unudulmasın,
kirpik elə uzansın ki, göz tutulmasın.

Bizdə elə şey olarmı –

söz tutulmasın? –

onda necə milli ruhdu, mənəvi dəyər? –

Bizi İlham Pirməmmədov təsdiq eləyər.

Köhnə çəpər qonşusuydu Mülkülü Həsən,
söz dilindən düşməmişdi, saz sinəsindən.

Səhər-səhər cəh-cəh ilə ötərdi bəzən,
Qarayazı meşəsində atnan gəzərdi,
salam verər, salam alar, çörək kəsərdi.

Soruşardı nə yazıbsan? – ürək verərdi,
nöqsanımı mən görməzdim, şair görərdi.
Oxuyanda əl gəzdirməz, göz gəzdirərdi, –
ürəyimə dəyməzdi ki, sınar nagahan,
oğlu Əziz – “Məftun Əziz” oldu sonradan.

* * *

Ağstafa dəyişibdi qabaqkı deyil,
Vurğun bağı mən gördüyüm o bağ ki, deyil.
Baxan baxır, görən görür – uşaqkı deyil.
O yerdə ki, daş üstünə daş qoyur əllər,
o torpaqda vətən himni oxuyur əllər.

Şair gəlib, Poyludadı deyin, Cümşüdə,
Şeir deyin, ya bayatı deyin Cümşüdə.
Ömür puçdu, söz bahadı, deyin Cümşüdə,

Külək əssə, kürəyimi çəpər eləyin,
Zəlimxana, Şəmistana xəbər eləyin,
Camala da, Hamletə də siz yer eləyin,
Musa dostdu, dost içində dostun köhnəsi,
hanı mənə “Əmi” deyən Məmmədin səsi?

Azad, səni tanıyandan çox şadam, Azad,
bağ yerinin qayğısından azadam, Azad.
Dəbdəbəyə, təntənəyə mən yadam, Azad,
deyibsən ki, müqəddəs yer o bağ yeridi, –
o bağda ki, şair qalır, –

Ocaq yeridi.

“Böyük-kiçik” adətımız unudulmasın,
kirpik elə uzansın ki, göz tutulmasın.
Bizdə elə şey olarmı –

söz tutulmasın? –

onda necə milli ruhdu, mənəvi dəyər? –
Bizi İlham Pirməmmədov təsdiq eləyər.

Köhnə çəpər qonşusuydu Mülkülü Həsən,
söz dilindən düşməmişdi, saz sinəsindən.

Səhər-səhər cəh-cəh ilə ötərdi bəzən,
Qarayazı meşəsində atnan gəzərdi,
salam verər, salam alar, çörək kəsərdi.

Soruşardı nə yazıbsan? – ürək verərdi,
nöqsanımı mən görməzdim, şair görərdi.
Oxuyanda əl gəzdirməz, göz gəzdirərdi, –
ürəyimə dəyməzdi ki, sınar nagahan,
oğlu Əziz – “Məftun Əziz” oldu sonradan.

* * *

Ağstafa dəyişibdi qabaqkı deyil,
Vurğun bağı mən gördüyüm o bağ ki, deyil.
Baxan baxır, görən görür – uşaqkı deyil.
O yerdə ki, daş üstünə daş qoyur əllər,
o torpaqda vətən himni oxuyur əllər.

Şair gəlib, Poyludadı deyin, Cümşüdə,
Şeir deyin, ya bayatı deyin Cümşüdə.
Ömür puçdu, söz bahadı, deyin Cümşüdə,

istəyirəm “ovsunları” mən duya bilim,
millətimi pis nəzərdən qoruya bilim.

Nemətimiz erməninin, – yazır Moskva,
sənətimiz erməninin, – yazır Moskva,
sərvətimiz erməninin, – yazır Moskva,
Qafqazımız erməninin, – yazır Moskva,
o da yalnız erməninin, – yazır Moskva.

Dostluğunuz bu idimi yüz ildən bəri?
“Cermux” a siz dəyişdiniz sisternləri?
"20 yanvar" qatilsən ey "Sülh" əsgəri,
şüarınız mübarəkdi, daha nə danmaq, –
Bakıyla "dost",

İrəvanla HƏRBİ İTTİFAQ!

Zalımların qusduğu qan qızıl teştdədi,
Dilboz atlar bir-birini keçə-keçdədi.
İndi Həsən Əzizovlu Budapeştdədi,
türkən qədim tarixini varaqlayacaq,
bir də Ramil Səfərovla maraqlanacaq.

Rusiyanın dar günündə qalxdıq ayağa,
rusun tankı, təyyarəsi getdi qabağa, –
Brandenburg qapısından düz Reyxstaqa!
Bakı nefti Moskvanın qan damarıydı,
Neft çıxaran Azərbaycan oğullarıydı.

Gah Qarabağ atlıları, gah başqa bir xan,
Rusiyada, ruslar üçün keçdi canından.
Qarabağı erməniyə “bağışlayırsan?!”
Port-arturda diz çökməyən, tövbə etməyən,
yeganə rus generalı

kim idi, öyrən?!

Şamaxılı Baş memarın günahı nəydi? –
Kremlə tikən əllər bir möcüzəydi.

Qətl də bir möcüzəydi...

tərif üzəydi,

atamanın qılıncıyla tutuldu yası,
qoca tarix lənətlədi “Böyük Knyaz”^{1.45}

Füzulisiz füzulilər doğulur yenə,
Qubadlısız Nəbi, Həcər doğulur yenə.

Kəlbəcərsiz bir Kəlbəcər doğulur yenə.
Sabah Ali Baş Komandan "qalx"—desə,
qalxaq,
biz "əlvida" deməmişik, —
"Salam!" Qarabağ!

Dünən "Heydər zirvəsi"ndən dünyaya baxdım,
teleskopsuz mən Ulduza, mən Aya baxdım.
Çilçırağı haqdan yanan Saraya baxdım,
Xınalıqda xınalanır Üçrəngli bayraq,
aç, İsmayıl Ömərovun ürəyinə bax!

* * *

“**B**eşik” üstə düşünürdüm, sancdı ürəyim,
gördüm yenə təqib edir məni taleyim.
Ey yarımçıq qalan nəğməm,
kimə nə deyim? —
eşitdim ki, nəşr etdirib Güldanə mənsiz,
xeyir-dua diləyibdi o mənə mənsiz.

Yaxşılığı, yamanlığı kim dana bilər,
pisi pisi, yaxşıya da yaxşı deyiblər.

Sizə mənim canım qurban ellər, ay ellər,
məhv etməyi öyrədiblər bizdə hər kəsə,
fəxr etməyi öyrətməyib millət, nədənsə?!

Yaz Aliyə, mən dedikcə, kompüterdə yaz,
nə yaxşı ki, zövq əhlisən, üstəlik həssas.
Mənim “Poylu beşiyim”dən deyirsən olmaz,
mən nə deyim saf ürəklə deyilən sözə,
ürəyimdən neçə bəndi çıxartdın üzə.

Desələr ki, ilham nədir? —

de ki, eşq, həvəs,
sərkərdəni bada verər bəzən bir qərəz.
Qapaz ilə, yumruq ilə dahi yetişməz,
Ögeylərə, doğmalara bölünsə vətən, —
o millətin sabahını unut bu gündən.

Hayıf, indi nə Nüsrət var, nə Akif Səməd,
Ağamalı Sadiqi də itirdi millət.
Özün “Yanıq Kərəmi” çal, yandır, Ədalət,
qəm gələndə qəm üstündə köklə sazını —
bu dünyaya qəmlə də de, etirazını.

Nüsrət – eşqin budağında bəhrə gətirdi,
Akif – İncə dərəsini şerə gətirdi,
Ağamalı – puçurladı, pöhrə gətirdi,
Davud getdi, – Cavanşirə yaşa! – deyəndə,
şair nəsrin ləngərini dərk eləyəndə.

Saza dəymə, başqa şeydi o haray-həşir,
aşıqlar öz matahını bazara çəkir.
Nə Qurbani yada düşür, nə Dədə Şəmşir,
nə Vaqifi oxuyurlar, nə Ələsgəri,
nə də Molla Cuma kimi sinədəftəri.

İlyas Tapdıq Hüseyndən danışsın gərək,
bu gör-götür dünyasıdı, görək-götürək.
Bizim Aslan müəllimi hardasa görək,
mən bilirəm darıxıbdı o məndən ötrü,
mən də bir az,
necə deyər, Şəmkirdən ötrü.

O zaman ki, tarazlığı bir az itirdik,
biz Rasimin Kollecinə pənah gətirdik.
O Kollecə elə bil ki, biz də bitirdik:
Cabir idi, Söhrab idi, onda bir də mən,
mehr-ülfət əsiriyyik biz də əzəldən.

* * *

Qarabağdan qayıdanlar hasalı qalıb,
anam yoxdu, anamın bir misalı qalıb:
– “Qoşa relslər – qollarımdı uzalı qalıb, –
mən arxanca boylanıram gündə, ay oğul,
bir də nə vaxt dönəcəksən kəndə, ay oğul!?”

Abır-həyə gözəliydi, Azərbaycan,
mənim anam.
Can dedikcə, candan kəsib, can payladın,
canım anam.
Xanım ikən, bir xanımlıq görmədin sən,
xanım anam.
Başındakı kəlağayın bir millətin həyasıydı,
Bu heykəli mən qoymasam, Poyluda
kim qoyasıydı?!

Ağstafa, Qarayazı tamaşana dursun, ana!
Poylu – mənim beşiyimdi, burda anam
dursun, ana!
Yanında mən, hüzurunda gərək
“Salam!” dursun, ana!

Bircə “Sağ ol” eşitsəydim poyluların
öz dilindən,
Ana-bala yaşayardıq Kür üstündə
biz yenidən.

...Ağstafa mənimkidir, sən də mənim,
Azərbaycan,
səndən başqa nəyim vardır məndə mənim,
Azərbaycan,
bir damlada bir ümmanı vəsf elədim,
Azərbaycan,
mən Poyluya səndən baxdım – bu ümmanın
damlasına,
Poylu, səndən boylanıram, Azərbaycan
dünyasına.

YADDAŞIMIN HARAYI

(Dünyanı bivəfa gördüm, –
qisas aldı dünya məndən)

*Əvət, mən bilməzdim, dumanlı başlar,
haqqı deyil, haqsızlığı alqışlar.*

H.Cavid

*"...Kimin sualı var?" – yazmışdım o vaxt,
cavabı özümdən istəyirdilər.*

*...Onda Səməd Vurğun daha yox idi,
Nizami Cəfərov gənc idi hələ.*

Müəllif

Yaşa könül!

*Sən yelkənli qayıqsan, nəsən,
dalğalara, tufanlara sinə gərirsen,
qəzalardan qəzalara ömür sürürsən, –
Deyirlər ki, tora düşər quş dimdiyindən,
düşdüm mən öz dilimdən yox, şeir dilimdən.*

Dilim - ucaldı məni,
Dilim - qocaltdı məni.

“Nəriman dedikcə nərimanlaşıb,
özüm də dəyişdim bu neçə ildə...”
/Məndən leninləşmək tələb etdilər,
“gözümü çıxardıb” “gözdən itdilər”/.

Mən onda bilmirdim əziz Nəriman,
Ayaqda Əlheydər, başda Mirzoyan
Ortada iranlı Ağazadələr,
Sənə güllələnmək təklif ediblər.

İlahi, dahilər adi görünür,
yanır sağlığında odlar içində.
Özləri görünmür, adı görünür
sürgün dəftərində adlar içində.

Mənim tariximdən mən xəbərsizəm,
gərək tariximdən təştə qan süzəm.
Vətən,
tarixçidən ya tarix istə,
ya şairə tapşır, ya jurnalistə.

Mən indi bildim ki, Kreml nəymiş? -
Hər türkün taleyi təhlükədəymiş.

“Nəriman”ı rus dilinə çevirmişdilər,
saqqız kimi çeynəyirdi məni “dişdilər”.
Moskvadan – mətbədən gətirtmişdilər,
Şaumyanı tələb etdi məndən bir “qoçaq”, –
baş qəhrəman olmalıydı birinci daşnak.

Deyirdi ki, Kommunanın oydu rəhbəri,
Demirdi ki, erməniyə verib şəhəri.
Deyirdi ki, Moskvanın sadıq əsgəri!
Demirdi ki, on səkkizdə gedirdi vətən, -
oydu Bakı qırğınıni təşkil eləyən.

Yəqin köhnə “kurator”un yanında olar,
istintaqa bənzəyirdi sual-cavablar.
Mənə “yazmaq öyrədirdi” bəzi cənablar,
Onda belə qarışıbdı buğdama - çovdar,
ey Nizami,
“qoynu” qurda tapşırırdılar.

Arxivlərin dəftərini varaqalayırdım,
qovluqları hey açırdım, hey bağlayırdım.
Sənədlərin özü “itib”, –

əl saxlayırdım,
görürdüm ki, astarı rus, üzü erməni!
Azərbaycan,
sən var ikən, danırdı səni.

“İstrafuil” yazılmışdı İsrafil adı,
o ki, Sovet İttifaqı Qəhrəmanıydı.
O ki, Gəncə torpağının pəhləvanıydı.
Bir millətin bu heysiyyət məsələsiydi,
yoxsa qoca Kalininin “səviyyəsiydi?!”

Bu heykəl qoyanın əli qırılısın,
qaldı torpağımız, daşımız üstə.
Heykəl – müstəmləkə embleması,
nadzordu əfəndim, başımız üstə...”⁴⁶
/Bir məmur hirsləndi: – O nadzor deyil,
bizim gözümüz də görür, kor deyil/.

“Aldığı arvada ərə gedənlər,
sizə kiçik olsun, bizə də rəhbər...”
/Gördüm, vəzifəyə gedən kişilər,
aldığı arvada ərə gedirlər/.

“Bəlkə su çıxsaydı yerin dibindən,⁴⁷
ayaqlar altında qalmazdı vətən”.
/Dedi: neft çıxmasa yerin dibindən,
Moskva çıxmazdı müharibədən!/.

Mən əlli yeddidə yazdım bunları,
iki min yeddidə başa düş barı.
Cavidi təzəcə əfv etmişdilər,
guya tutulanda “səhv etmişdilər”.

“Ancaq yüz illərlə yad bayrağını
asdıq bayramlarda öz qapımızdan”.
/Onda da dedilər, ölümə gedən,
qızıl əsgərləri təhqir edirsən/.

“Məni tuturdular,⁴⁸ Rəsulla Nigar⁴⁹ –
gedib generala ağız açdılar”.

“Kimin sualı var?”⁵⁰ – yazmışdım o vaxt,
cavabı özümdən istəyirdilər.
/Məhkəməmi qurdu İttifaqımız,
müstəntiq çatmırdı arada yalnız/.

Onda Rəsulbəyov⁵¹ cavab istədi,
məni Akademik vermədi ələ.
Onda Səməd Vurğun daha yox idi,
Nizami Cəfərov gənc idi hələ.

Sinəsinə döyüb əl-qol açanlar,
Xeyrin qarşısına çıxır Şər kimi.
Deyin, iddialı danışmasınlar
bir para ortabab şairlər kimi.

Dalğalar çör-çöpü sahilə vurub
üstündən qoşun tək keçdi a zalım.
Anasız uşağa bir şillə vurub
ağlamaq öyrətmək gecdi, a zalım!

Qar yağır, boşalır göyün sinəsi,
adi görünsə də, adi sirr deyil.
Bu qar dənəsilə o qar dənəsi
oxşar olsalar da, şəkli bir deyil.

...**B**üroya qoydular bizim qəzeti,⁵²
əvvəl, “redaktorun fəaliyyəti!”.
Tərcümə dilində dərs oxudular,
təmizi təzədən təmiz “yudular”.
Büroda – ağızdan çıxan “tüstü”lər,
desəm – nəfəsimi boğurdu, – yetər.
Orda “seçilmişlər” nitq elədilər,
Bir arxam var idi Büroda – Heydər.⁵³
“Natiq”dən, “natiq”ə fərq qoyurdu o,
şairdən şairi qoruyurdu o.
Dedim: “Nəriman”ı bitirmək olmur,
sözümü kəsirlər, söz demək olmur...

Biləndə “Qlavlit” meydan sulayır,
gördüm, fikirlidi, o baş bulayır
Çatılıb qaşları özünəməxsus,
bir ildırım çaxdı salonda: “Əfsus!” –

Dedi necə yazıbdısa, elə çap olsun,
istəyirdi böhtanlara bir cavab olsun,
Əvvəli də, axırı da etiraf olsun,
ürəyimdə deyirdim ki, pənah Allaha,
o beytlər, o misralar yox idi daha.

Onda bir az qorxuluydu “Müsavat” demək,
Nəsib bəyin, Xoyskinin adını çəkmək,
“türk” sözünü türk dilində dilə gətirmək.
Onda mənə deyirdilər yaz komsomoldan,
bir komsomol mükafatı verək, get dolan.

Onda mənim içimdəydi sonrakı tufan,
onda yaxşı tanımırdı məni “tanıyan”.
Deyirdilər gənc şairdi hələ Nəriman...
Mən Caviddən, mən Hadidən qidalanırdım,
mən də “daşa dönmüşləri” görüb yanırıdım.

Düzü,

giley kimi qəbul eləmə,
qulsansa, məni də sən qul eləmə.
Yara göynəyəndə, “giley” deyilməz,
dağın Quzeyinə Güney deyilməz.

Hər nə demişəmsə, halal demişəm,
düzlük – bu əsrdə şöhrətdi mənə.
Amma bir sərçəyə qartal demişəm,
bunu da Şeyximiz⁵⁴ öyrətdi mənə.

...Dövlət mükafatı laureatı! –
İki əsər verdik, “bir səs çatmadı”.⁵⁵
Amma komitədə bütün üzvlər,
laureat oldu –
beləydi xəbər.

Danmıram heç kəsin istedadını,
bir də halal olan mükafatını.
Niyə xatırladım onları bu gün? –
/Qarnım üçün deyil, qədirim üçün/.

Şairlik qədimdən asan olmayıb,
Yeri də qazıblar xəzinə üçün.
Sonra dedilər ki, onda nə üçün,
Sözümü səmtinə yozan olmayıb.

Dişdilər əlavə diş axtarıbdı,
Zəmanə onlara zəmanət verib.
Nizami oğluna iş axtarıbdı,
Onu Vəliəhdə əmanət verib.⁵⁶

Ovidiy⁵⁷ vətənə qayıtmayıbdı,
əsrədən əsrə çatıb gileyi.

Hadini oyaqlar oyatmayıbdı,
Özü oyananda, yatıb taleyi.

...Məni nazirlikdə infarkt etdilər,⁵⁸
dərslük buraxmışdım... istəmirdilər.

“Muğam teatri” bir gün eylədi,
mümkün olmayanı mümkün eylədi.
Şerimin əvvəli Əzan səsiydi,⁵⁹
sonu millətimin salnaməsiydi.

Almayıblar Füzulinin bir salamını,
ondan rüşvət istəyiblər salam yerinə.
Amma şahlar əzbərləyib şah kəlamını,
işlədiblər saraylarda ənam yerinə.

Eşitsə sadəsən, alicənabsan,
Birinci atılar üstünə nadan.

Namərd qabağına mərd ürəklə çıx,
dönsən də torpağa, daşa dünyada.
Bayquş ulayanda – duz-çörəklə çıx,
bülbül oxuyanda – yaşa dünyada.

Yenə ürəyinə nə gəldi, şair,
yan “Yanıq Kərəmi” yada düşəndə.
Yaz ki, heca vəzni gözəldi şair,
səs də bəstələnir nota düşəndə.

Əruzda yarandı “Leyli və Məcnun”,
sərbəstdə Rəsuldu, hecada Vurğun.
Özünə doğmadı hər quşun səsi,
qarın sükutu var, yağışın səsi.
Sazın “Ruhani”si, tarın “Şüştər”i,
o da bəşəridi, bu da bəşəri.

Təbiət yaradır səsin rəngini,
sən axtar hər himnin öz ahəngini.
Niyə gün çıxanda kölgəsiz olmur,
insan pəhriz tutur, yer pəhriz olmur.
Niyə qaratoyuq cəh-cəh vuraraq,
bülbülə nəzirə oxuyur ancaq.
Öyrən həqiqətdir, yoxsa rüyadır, –
durna qatarında durnalar yatır .
Şirin əlindədir bütün meşələr,
gözüaçıq yatar amma gecələr.

Baxıb deməyin ki, dəniz duzludur,
balıqlar içdiyi tərtemiz sudur.

Ən mahir toxucu, ən yaxşı memar,
hörümçəyi deyib qədim babalar.

Babildə deyiblər

Qalaktika,

nə qədər dünya var müxtəlif adda.

İskəndər hüznə boylanıb göyə,
birini tam tuta bilmədim, – deyə.

İskəndər yaşına çatanda Sezar,

qəlbini üzübdü gizli intizar:

deyib ki, dünyanı tutdu İskəndər,
fəth edə bilmədim yarısı qədər...

Şair, bir eyhamdı bu dediklərim,
amma ürəkləri mən fəth elədim.

Pərdələr üstündə döyünsə ürək,
“Poylu beşiyim” də dilə düşəcək.

* * *

O gün bir çadırda yığışmışdılar,
bir az gənclər idi, bir az yaşdılar.
Gördüm ki, yasda da: ayrışçılıq,
(toyda, iclasda da ayrışçılıq!).
Çadırda millətin soyuq nəfəsi,
sərhəddə erməni müharibəsi.
Ərazi-ərazi seçilmişdilər,
ailə-ailə kiçilmişdilər,
qohum-əqrabaya bölünmüşdülər,
kül olub, başıma ələnmişdilər.

Rus dəyişmədimi əlifbamızı?
Fars ayırmadımı el-obamızı?
Erməni Məscidi yandırmadımı?
Bu, bizi ayıldırıb qandırmadımı?!

Antalya dünyanın qız gözəliydi,
o da Türkiyənin öz gözəliydi.
Yazdım taleyimə mən bu səfəri,
Ağ dəniz sahili naxışlayırdı.
Orda, Qurultayda⁶⁰ dünya türkləri,
ortaq türk dilini alqışlayırdı.

* * *

Deyirlər, Məhəmməd yetim olubdu,
kömək durubdular –

gör kim olubdu!

Məhəmməd sonuncu Peyğəmbər kimi
tək qala bilməzdi bir bəşər kimi.

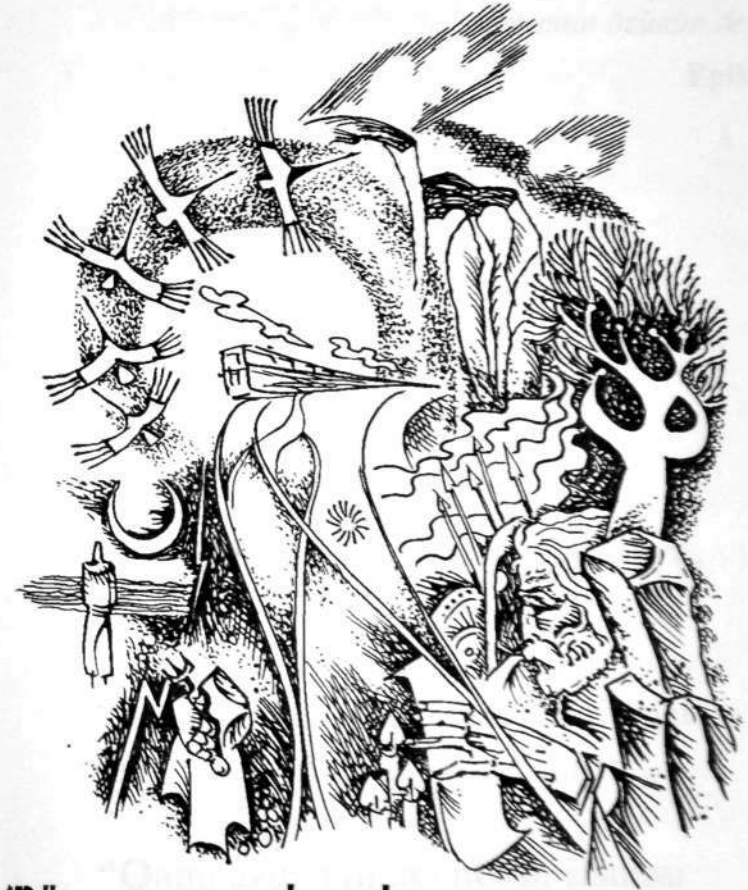
Hökm beləydi ki, Rəbbin səsində -
İslam – varisidi Yer kürəsində.

Atasız böyüyüb Şeyx Nizami,
Ona da dayısı olubdu hami.

Təkləri Tək Tanrım tək qoymayıbdı,
dünyadan can doyub, göz doymayıbdı.

Əltutan olsaydı əgər insanlar,
Peyğəmbər yetişər, Nizami olar...

YADDAŞIMIN ZÜHURU

(Dünyanı quran insandı, -
qalan dünyadı dünyada)

Hər kəs öz dilinin altında gizləniб.

Həzrət Əli (Ə)

*Dediyi fikirdən savayı heç nə
insanın özünün deyil.*

Epiktet

“**Ə**yilib gül qoyaq xiyaban boyu,
biz belə əyilək əyiləndə də”.

“**Ağ** saçın hər başda yoxdu qiyməti,
saça da qiyməti baş qazandırır”.

“**Qan**mazın qanana hökm eləməsi
Həyatın daimi faciəsidir”.

“Kişilər salmışdı, pozdu dığalar
Qazaxdan Dilcana gedən yolları”.

“Dilə bal bələyib biz “bal qoxuduq”,
xalqlar dostluğuna xalça toxuduq”.

“İçindən yeməsə bir qurd ağacı,
min il ömr eləyər dəmirağacı”.

“Tələsmə, tələssən düşmənin duyar,
gecikmə, geciksən əlin soyuyar”.

“Yıxıldın, ayağa qalxmağı bacar,
namərd qabağından qaçmasan, qaçar”.

“Düşmən yarasının bir qəmi yoxdu,
vətən yaralansa, məlhəmi yoxdu”.

“Gözündə döyünür bu dəfə qəlbin,
kirpiklər nədir bəs? - gözün nəbzidir”.

“Şəxsiyyət istəyir bütün zamanlar,
yoxsa cəmiyyətdə inkişaf olmaz”.

“Yazığı gəlincə sənə bir kəsin,
qoy həsəd aparsın - bu məsləhətdi”.

“Yerdə, natəmizlik içində insan,
təmizlik istəyir ulu Tanrıdan”.

“Qızlar, qadınlar da, istəsə əgər,
kişidə bir gücü iki güc eylər”.

“Gərək xeyir işi çıxarda qəldən,
şər gəlir həmişə gözlənilmədən”.

“Gedib istədiyini bir yeri qazsan,
görürsən üstü gül, altı soğulcan”.

“Qafqazda yer tapıb yaşasalar da,⁶¹
Qafqaz xasiyyəti yoxdur onlarda”.

“Sözdən yaralanan söz qanan olur,
pələngə, ya şirə söz kar eləmər”.

“Cəmiyyət bir göldü, qoşun bir külək,
o külək əsməsə, göl iylənəcək”.

“Üz-üzə gələndə – təmiz güzgü tək,
insan bir-birini göstərsin gərək”.

“Ata üz döndərsə, övlad yazıqdı,
övlad üz döndərsə, bədbəxtdir ata”.

“Böyükələr – böyüklük axtarır hər vaxt,
kiçiklər – xırdalıq görürlər ancaq”.

“Həyatda ən böyük istedad belə,
bir sığal görməsə, yüksələ bilmər.”

“Füzuli dirilsə, hörməti olmaz, –
nə fəxri adı var, nə mükafatı”.

“Toyuq nəzərilə baxsalar, yəqin
arpa bazarında bizimki tutmaz”.

“Qadın möcüzədir təbiət kimi,
sirri açıldıqca, o, sirli qalır”.

“Bulağın gözünü bulandırdılar,
gördük su üstünü, sualtı qaldı”.

“Fəlakət törətdi insan tanrısız,
şanılar, pətəklər qaldı arısız”.

“Yaxşı adamları sevin, qoruyun,
dağılar, çürüyər yoxsa cəmiyyət”.

“Ürəyi söz kimi düz nişan alan
nə nizə görmüşəm, nə tufəng olub”.

“Zalım istəyir ki, ona qul olum,
amma istəyirəm mən oğul olum”.

“Həyatda sındıqca o, insanlaşır,
qalxdıqca, elə bil o alçalırdı”.

“Bəzi tənqidçilər sağlıq deyirlər,
qədəhi çatışmır yalnız əlində”.

“Qabağa çəkirlər tələm-tələsik,
baxtı özündən tez doğulanları”.

“Vətən, vətən deyən şair ürəyi,
vətənin ən böyük ərazisidir”.

“Nə vaxt yetişirsə böyük sənətkar,
hər xalqın şöhrəti o vaxta düşür”.

“Qadın zəiflikdən hiyləgər olur,
yeganə gücü var, göz yaşındadı,
yenə tufanları öz başındadı”.

“Hər kəs öz ədəbi şöhrətindədi,
doğma ədəbiyyat kənarda qalıb”.

“Oxuya-oxuya cırlaşırıq biz,
filosof oluruq biz görə-görə”.

“Gözün tutduğuna - ağıl yox deyir,
ağıl dediyini - göz bəyənməyir”.

“Təqiblər ehtiyat öyrədir bizə”.

“Səfərə çıxana ehtiyat gərək,
götür ehtiyatı - bir azuqə tək”.

“Sənin gözlərimdə qəm çiçəkləyib,
mənim gözlərimdə o qəmə hörmət”.

“Şöhrətin sevinci, yaşın kədəri,
tərs kimi ikisi bir vaxta düşür.”

“Mir Cəlal müəllim əvəzsiz idi,
o da uşaq kimi saf, təmiz idi”.

“Gözümün ağı sən, qarası torpaq,
gör harda bükdülər ağı-qaraya”.

“Yuxarı baxıram, papağım düşür,
aşağı baxıram, gözümdən eynək”.

“Dünya qərar tutub bir yalan üstə”.

“Sitayış eləyib insan həmişə,
batan günəşə yox, çıxan günəşə”.

“Bu dünya əzəldən bir quru sədi,
onu dindirməsən, qaradinməzdi”.

“Yaxından düz vurur nişan alan kəs,
uzaqdan yanılar, hədəfə dəyməz”.

“Baş əymək hələ baş saxlamaq deyil,
sərvətsiz torpaq da bir torpaq deyil”.

“Hayıf ki, ürəyi bəzi qızların
başqa oğlanların cibində olur”.

“Köçdü o dünyaya bu dünya oğlu,
yer altı, yer üstən şöhrətli oldu”.

“Qılınc götürməsə, tarixdə bir xalq,
ayaqlar altında itib-batacaq”.

“Bu dünya hərəyə bir əcəl verir,
zəhəri, şərbəti eyni əl verir”.

“Siyasət ağıldı, bir də ehtiyat,
bunu bilməyəni məhv edir həyat”.

“Qiymətli sözümüz, qələm dostlarım,
heyif, ucuz olub nadan yanında”.

“Söz var, o dillərə ağızdan düşür,
ağız var - söz orda nüfuzdan düşür”.

“Gərək təriflənən qızarsın bir az,
tərif deyənin də həyası olsun”.

“Namərdlər - mərdlərə həyatda hər gün,
ehtiyat öyrədir yaşamaq üçün”.

“Beləcə, doğulub bəxt axtarıyıq,
özümüz itirik bəxti tapanda”.

“Güclü kişilərdə qərəz, kin olmaz”.

“Qaranlıq işıqdan görünür heç vaxt,
ışığı qaranlıqdan görünür ancaq”.

“Sağlamlıq, gözəllik ləyaqətini
alır əlimizdən yaş soruşmadan”.

“Həyatda şəhvət var, bir də ehtiras,
yoxsa yer üzündə cəmiyyət artmaz”.

“Şübhə nəm kimidir, düşsə çürüdər,
ya dəmir ağacı, ya dəmir olsun”.

“Qəm də ləyaqətdi, qoru sən onu,
sevinc - gözəlliksə, qəm - ülviyyətdi”.

“Bir çayda üzürdük balıqlar kimi,
mən sudan quruya, o tora düşdü”.

“Nə qədər çətindi bir ömür boyu,
daim göz önündə gizli yaşamaq”.

“Əvəz olunuruq, əvəzsiz ikən”.

“Dedi: istedadın səhvini heç vaxt,
boğazına salıb sürütləməyin”.

“Qulaq as efirdən gələn bir səsə:
“Səadət hər kəsin öz əlindədir”.

Səadət hər kəsin öz əlindəsə,
bizim çəkdiyimiz iztirab nədir?”

“Evdə öz bəxtini gözləyir qadın,
bəxt qapı ağzında ayaq üstədi”.

“Əslində çürüdür qadını fikir,
nəm - misi, dəmiri çürüdən kimi”.

“Ağız onunkuydu, söz özgəninki,
ekrana düz baxıb səhv oxuyurdu”.

“Qadın əzabkeşdi, iztirabkeşdi,
o qəmin yanında bizimki heçdi”.

“Sözü biz qılıncla deyirik, ancaq,
söz də qılincımız olacaq bir vaxt”.

“Əsl həqiqəti elə danırlar,
düzə yox, yalana inanır insan”.

“Ən dərin quyudu qadın qucağı,
düşdünmü, görünməz ucu-bucağı”.

“Üzüyün oduna gizli yanmışam,
ayaqdan yox, əldən qandallanmışam”.

“Cır tutla xar tutun peyvəndi tutmaz,
qartal yuvasından qarğa uçurtmaz”.

“Dilimiz yaranır süddən-sümükdən,
bunsuz öz-özünə möhtacdır vətən”.

“Uşaqsız bir otaq, bir ev dünyada,
boşdur, o nə qədər zəngin olsa da”.

“Qalxanda budaqdan təkəlli tutma”.

“...özü yox, taleyi yəhər üstədi”.

“Şairlə bir görüş, ya adi söhbət,
Allaha xidmətdi, bəndəyə hörmət”.

“Şairin dilindən şeir eşitmək,
əvəzsiz bir nemət sayılsın gərək”.

“Qılıncda güc olur, qələmdə hikmət,
birləşsə, basılmaz bu iki qüvvət”.

“Öz böyük oğlunu itirirsə, xalq, -
özü başsız qalır hər şeydən qabaq”.

“Ağız tərəzidi, dil orda pərsəng,
söz əvvəl ağızda çəkilsin gərək”.

“Kasıbın nə dostu, nə qohumu var,
dostu ağız büzər, qohumu danar”.

“Əqrəblər sancanda karıxır insan,
gülür, ağlamağı çıxır yadından”.

“Ağırılıq eləməz bir baş heç kəsə,
bir baş ikibaşlı söz işlətməsə”.

“Qürurla açılmaz bağlı qapılar,
səbrlə axtarsan, itən tapılar”.

“Döyüş meydanıdı bir başın içi,-
qulaqlar keşikçi, gözlər xəbərçi”.

“Səbr - ləyaqətdi, daim ayıq ol,
qəm gəlsə üstünə, qəmə layiq ol”.

“Səadət – daş altda dustaqdı, qızım,
fəlakət – yol üstə oyaqdı, qızım”.

“Ürəyə şər gəlsə, xeyirə yozmaq,
özü də insana bir təsəllidir”.

“Təbiət şeytandı, insan oyuncaq,
bizi şirnikdirib o aldadacaq.”

“Günün biri şərbət, o biri zəhər,
sonra zəhər qusur şərbət içənlər”.

“Qadın - vətəndirsə, bətni - beşikdi”.

“Bir qadın qəlbində, ölüb yaşamaq,
qalıb yaşamaqdan üstündür əlbət”.

“Analara qurban, oğul doğurlar,
oğullara qurban, şəhid olurlar”.

“Bir səngərə sığar Qafqaz.
bir tabuta fəqət sığmaz”.

“İnsana qənimdi insanın ağı, –
xoşbəxtlik axtarır o, xoşbəxt ikən,
bədbəxtlik gələndə aylır birdən”.

“Mərdlər namərdləri tanıya bilmir”.

“Həmişə tamahın axırı budur,
İnsan öz nəfsinin qurbanı olur”.

“Güc ürəkdə olur biləkdən qabaq,
Şərtdi biləkdən yox, ürəkdən vurmaq”.

“Özü də mat qalib iradəsinə, -
Şah düzünə gedir, baxtı tərsinə”.

“Düşmənin namərdi min hiylə qurur,
dostun namərdi də arxadan vurur”.

“İgid ölümdən yox, qorxsun ləkədən,
sağlığında ölür ləkə götürən”.

“Başı nişan alsın gərək ox atan,
ya da birdəfəlik keçsin başından”.

“Səndən söz istəsələr,
könül ver söz yerinə”.

“Danışmasın dil gərək
qaş ilə göz yerinə”.

“Qadın fəlakəti qabaqca duyur,
alın yazısını qadın oxuyur”.

“İstedad – əsirdi bəxtin əlində”.

“Anlar, təsadüflər tale həll edir,
Allah təsadüfün tərəfindədir”.

“Göz gözə baxanda od düşür gözə,
sonra ürək yanır, budur möcüzə”.

“Qadın da alətdi əslinə baxsan, –
gör kimin əlində çalınacaqsan”.

“Qazın bu torpağı, hər qatı qandı,
hər adi başdaşı bir qəhrəmandı.”

“Azadlıq... çağrılmış köhnə bayatı.”

“Xəstəlik yolunu həmişə azar,
hardasa axtarıb zəifi tapar.”

“İlahi məxluqdu bütün qadınlar,
sevirsə, könüllü əsirdi onlar”.

“Bədbəxt doğulubdu qadın anadan,
Səsi - aldadandı, özü - aldanan”.

“İnsanın qəsdini heyvanlar duyur”.

“Dilin tərcüməçisi
dildən qabaq göz imiş”.

“Sətiraltı yazdıq düz sözümüzü,
özgəyə dedirdik öz sözümüzü”.

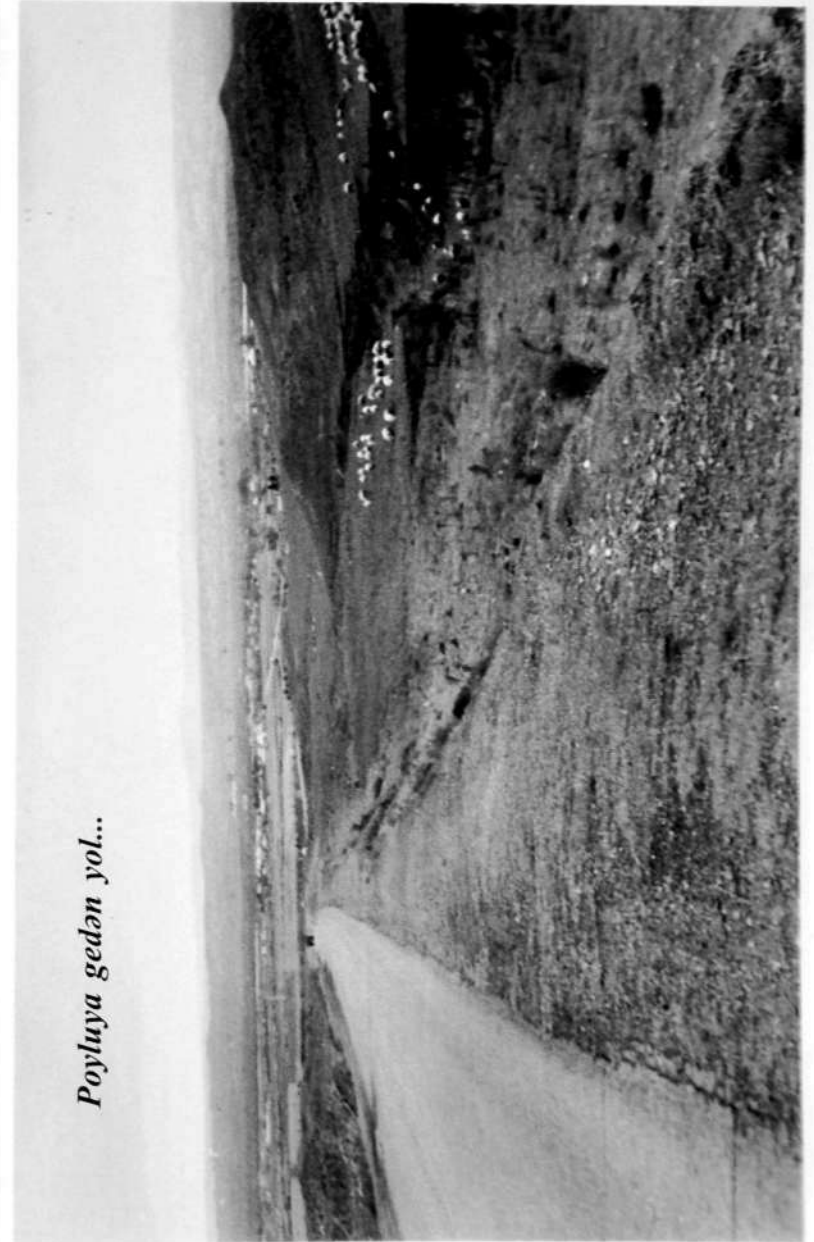
“Əyriyə əl çalıb, düzə gülən var,
bir çömçə tutana yüz bükülən var.”

“Bərkə düşə-düşə bərkiyə çənə,
gündə sıyıq yesə, diş də tökülər”.

“Bayquş ulayanda – duz-çörəklə çıx,
bülbul oxuyanda – yaşa dünyada”.

“Bir yerdə mənə də böyük deyildi,
hamballar qorxmasın, o yük deyildi”.

“Deyirlər, şirəyə milçək yığılar,
İnsanın milçəyi daha pis olar”.

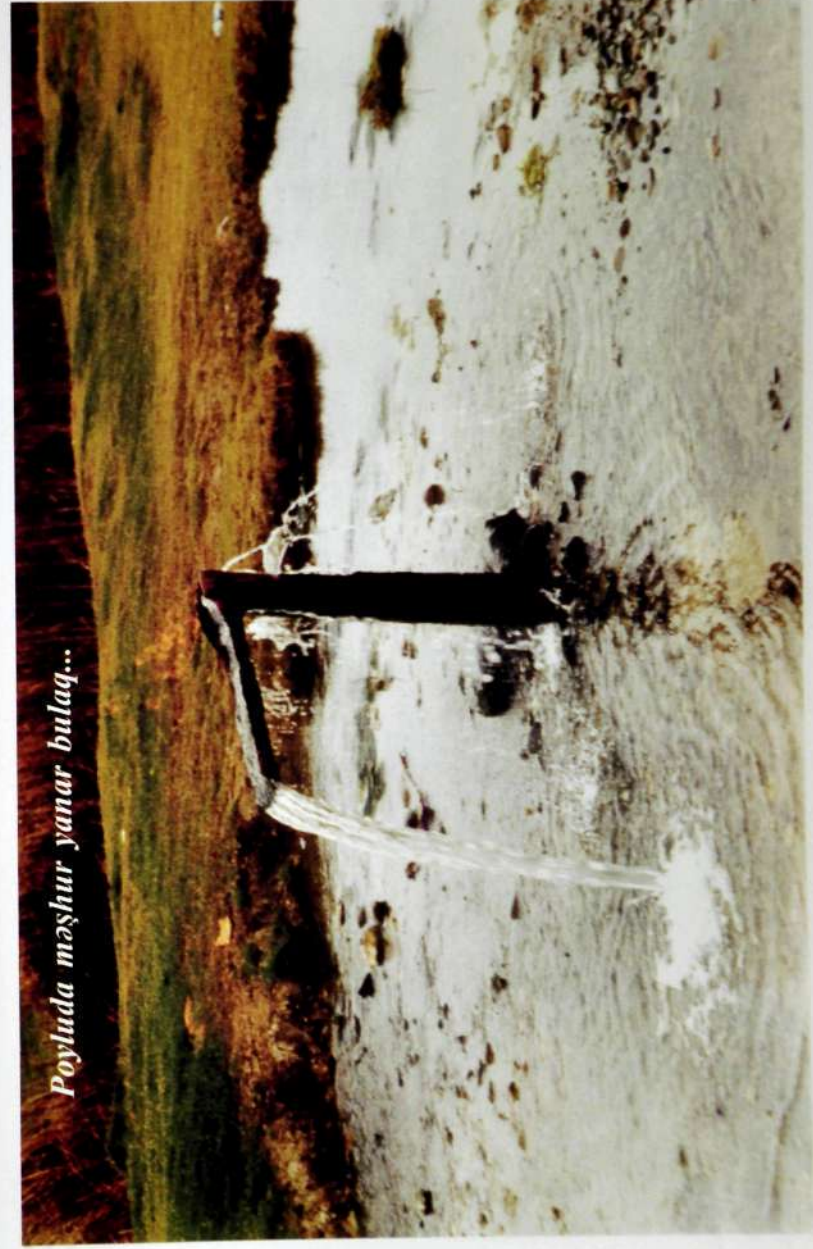

Poyluya gedən yol...

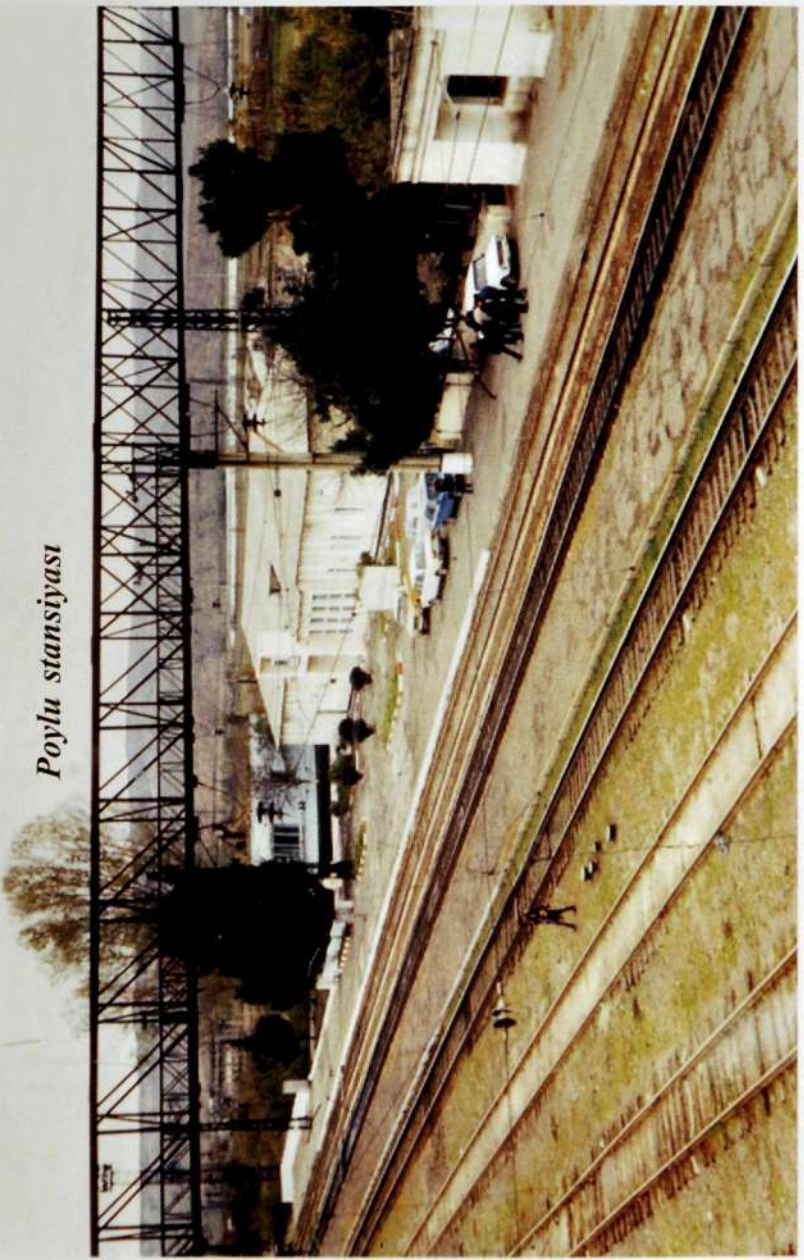
Poyluda qatar yollari...

Poyluda məşhur yanar bulaq...

Poylu stansiyası

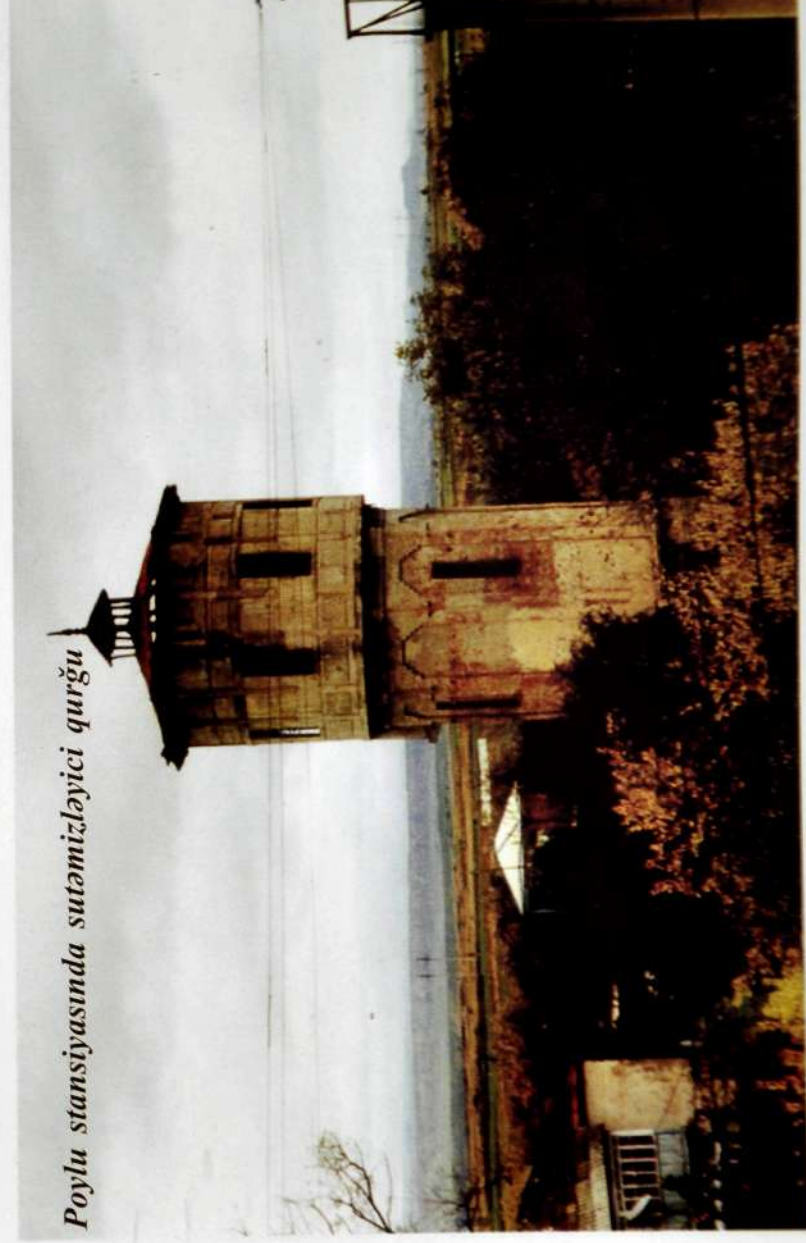
Poyludan bir görünüş...

Qarayazı meşəsi...

Poylu stansiyasında sutəmizləyici qurğu

“Evyıxan çox dedi, çox əl-qol atdı,
evyıxan olduđu hamıya çatdı”.

“Özünü özgədə görmək istəyən,
ya sudan öyrənsin, ya da güzgüdən”.

“Vətənsiz – hər yerdə yerlipərəstdi,
o millət desə də, millətə qəsddi”.

“Nizami deyib ki, ər ol, qapı aç,
qapı bağlayanlar çoxalıb ancaq”.

“Bir ad bir torpağa emblem olur”.

“Bir şair beyninin fikir şimşəyi
yüz qəlbə nur saçır çilçıraq kimi”.

“Sözün sultanlığı, bakirəliyi
Şeyx Nizamilə qurtardı yəqin”.

“Dünyada bir hünər yaşayan deyil,
şair qələmiylə vəsf edilməsə”.

Kür üstündə dəmiryol körpüsü

Kür üstündə dəmiryol körpüsü

“Evyıxan çox dedi, çox əl-qol atdı,
evyıxan olduğu hamıya çatdı”.

“Özünü özgədə görmək istəyən,
ya sudan öyrənsin, ya da güzgüdən”.

“Vətənsiz – hər yerdə yerlipərəstdi,
o millət desə də, millətə qəsddi”.

“Nizami deyib ki, ər ol, qapı aç,
qapı bağlayanlar çoxalıb ancaq”.

“Bir ad bir torpağa emblem olur”.

“Bir şair beyninin fikir şimşəyi
yüz qəlbə nur saçır çilçıraq kimi”.

“Sözün sultanlığı, bakirəliyi
Şeyx Nizamilə qurtardı yəqin”.

“Dünyada bir hünər yaşayan deyil,
şair qələmiylə vəsf edilməsə”.

“...əzəldən bu dünya şərdi,
öldürən bəşərdi, ölən bəşərdi”.

“İndi ziyalılar şübhəli olub,
yalnız rütbələrə hörmət görürəm”.

“Bəzən sayılmaıq sağlığımızda,
tərif qəbrimizə deyilir, heyif”.

“Sevinən bir qəlbi qəlbən oxşamaq
çıxır yadımızdan nə isə bəzən”.

“Acı söz deməyə həvəskarıq biz,
vaxtında xoş sözə xəsis oluruq”.

“Sənətə əbədi itaətdədir
insanın nəzakət qaydası bəlkə?”

“Adətdir, qonağın özü bir evə,
səsi-sədası da yüz evə düşər”.

“Söz millət adından danışmaq üçün
şairə verilir, qalan heç kəsə ”.

“Məncə, göz önündə durmaq şərt deyil,
gərək bir an olsun göz görmək üçün”.

“Bəzən ad verirlər, rütbə verirlər,
hüquq verməyirlər, faciə budur”.

“Adət bir millətin məişətində
yüz il yaşayırsa, o köhnə deyil”.

“Bəzən baş qaldırıb sinədə ürək,
ağılla, şüurla üz-üzə gəlir”.

“Şöhrət olan yerdə namərd pusquda
ya bir böhtan durur, ya güllə, mütləq”.

“Millət vətəninə nabeləd olur,
öz böyük oğlunu tanımayanda”.

“Dünyada həmişə salyerilər var,
qoruyun istedad sahiblərini”.

“Kasıbla varlığın tutmaz söhbəti
millət bir olsa da, maraq bir deyil”.

“Söz var, eşidilmir, yüz de, yüz danış,
nəğmə var, ürəkdə səssiz oxunur”.

“Xəbərdarlıq deməkdi,
tarix məlumat deyil”.

“Torpağı qorudum torpaq olunca”.

“Tarix bizim olubdu, tarix yazan özgələr,
tarixə düşməyibdi bizim tarixi kədər,
bizim tarixi hünər”.

“Sağ ikən torpağın bizik sahibi,
sonra o sahibdi sümüyümüzə”.

“Şair vətəmində təqib olursa,
o xalqın başında xata var, demək”.

“Eşq də sərvətdi - könül sərvəti,
sevmək - mənasıdı bütün həyatın”.

“Şairin özündən qiymətli olur
şairin tabutu - cəmiyyət üçün”.

“Kədəri danışmaq asan deyildi,
təzədən yaşayır insan o dərdi”.

“Bir gülən gördünmü yüz mənə axtar,
yüz ağlayan görsən - mənası birdi”.

“Uzaqdan-uzağa məhəbbət deyir,
nə mənə vaxt verir, nə müddət deyir”.

“Biri “Mercedes”ə hissə axtarır,
o biri çörəyi niyə axtarır”.

“Qartal ildırımla əlbəyaxadır,
yerdə çəyirtkəni sərçələr yeyir”.

“Məhəbbəti satın alır pul verən,
məhəbbətə can verənin əlindən”.

“İstedad nadanla gəlir üz-üzə,
yıxılan yenə də istedad olur”.

“Həyatda ən böyük istedad belə
bir sığal görməsə yüksələ bilməz”.

“Bu dünya sərgidi, sərgiyə gəldim”.

“Üz-üzə gələndə təmiz güzgü tək,
insan bir-birini göstərsin gərək”.

“Göz yaşı qadının öz əlindədi,
ağlayır, elə ki, peşiman olur”.

“Atılan gülləni, tökülən suyu,
ya deyilən sözü qaytarmaq olmaz”.

“Həyatda məhəbbət bəsləyən də var,
“məhəbbət” sözünü əzbərləyən də”.

“Onun ilk məhəbbəti,
bunun əyləncəsiydi”.

“Çalğıcılar qəlbi yox,
cibi tərpətdirdilər”.

“Təhqir eləyənə, təhqir olunan
əl çalır, ilahi, bu möcüzəydi”.

“Nemət sayılsa da, təvazökarlıq
bəzən istedadı dala salırdı”.

“Qadında qadınlıq örtülü qalar,
kişi nəfəsini duymasa qadın”.

“Qolum üstə sən yatırsan bu saat,
ürəyimdə başqası var, oyaqdı”.

“Qollarım üstündə bir qız ağlayır,
inana bilməyir qadınlığına”.

“İnsan tutduğundan xəbərsiz olur,
xəbər tutanda da gec olur daha”.

“İndi hər kafedra bir xanlıq olub,
dekanlıq ayrıca sultanlıq olub”.

“Yüz yaxşı söz desən, pozar bir xain”.

“Həyatda yenidən yaşamaq olar,
itən səadəti tapmaq olarmı?”

“Adam var, özünü təmkinli tutur,
satır ucuzunu baha qiymətə”.

“Nadan “arifanə” deyir sözünü,
bilikli yerinə qoyur özünü”.

“Şairlər tabutda böyük görünür”.

İZAHLAR

1. Plutarx (b.e. I əsri) – Qədim yunan filosofu, yazıçı və tarixçi.

2. Qasid – Şərqi Zaqafqaziyada qədim Alban dövlətinin (e.ə. IV-VIII əsrlər) hökmdarı Oroyzun (Uruzun) qardaşı, gənc sərkərdə.

a) Qney Pompey (e.ə. 106-48). Antik Roma siyasi, hərbi xadimi. Burada şairin Akademik Milli Dram Teatrında tamaşaya qoyulan “Pompeyin Qafqaza yürüşü” mənzum pyesi nəzərdə tutulur (red.).

3. I Pyotrun məxfi yazdığı vəsiyyətinə (1725) işarədir.

4. Fətəli şah (1766-1834) – İran şahı. 1813 və 1828-ci illərdə Rus-İran müharibələri zamanı İrani məğlub edən çar rusiyası müqavilə bağlananda rus hərbi gəmilərinin Xəzər sularına daxil olmasını tələb etmişdir.

Fars-rus müharibəsi zamanı Türkmənçay müqaviləsi (1828) bağlananda şah farsca demişdir: “Abi cur əst, bidehid!”, yəni Xəzər şor sudur, verin getsin (red.).

5. Nadir şah - Nadir şah Əfşar (1688-1747) - İran şahı.

6. İberiya. Şərqi Gürcüstanın qədim adı. İberiya ərazisində e.ə. 4-3 əsrlərdə dövlət yaranmışdı.

7. Stalin – İ.V. Stalin (1879-1953). Kommunist partiyasının, Sovet dövlətinin, beynəlxalq kommunist və fəhlə hərəkatının rəhbərlərindən biri. Türk xalqlarına qarşı amansız olmuşdur.

8. Akademik Budaq Budaqov.

9. Hidayət Orucov – şair, ictimai xadim.

10. Müşfiq – Mikayıl Müşfiq.

11. Altay - şairin tələbə yoldaşı, yazıçı Altay Məmmədov.

12. Nizami – Nizami Cəfərov. Milli Elmlər Akademiyasının müxbir üzvü, Millət vəkili.

13. Zəlimxan - Ağstafa rayonunda kənd adıdır.

14. Çoban Əfqan - 20-ci illərin əvvəllərində Ağstafa rayonunun Qıraq Kəsəmən kəndində çobanlıq etmiş; 1955-ci ildə şair N. Həsənzadə onun şeirlərini ağızlarından toplayıb ayrıca kitab halında nəşr etdirmişdir (red.).

15. Xəlil - Xalq şairi Xəlil Rza Ulutürk.

16. S.M. Bondi, A.A. Anikst, M.A. Svetlov - şairin M. Qorki adına Ədəbiyyat İnstitutundakı müəllimləri.

17. Kaysın Kuliye, David Kuqultinov, Məhəmməd Mamakayev - şairin Moskvadakı tələbə yoldaşları, görkəmli şairlər.

18. Böyük türk şairi Nazim Hikmətə işarədir.

“İnsan hər yaşda gəncdir” - N. Hikmət yeni kitabını belə adlandırmışdı. İstəyirdi ki, kitabı N. Həsənzadə azərilsəydi və “Nehru siyasəti” deyəndə gənc şairin ehtiyatlı olmasını nəzərə alırdı (red.).

19. Mir Cəlal Paşayev – yazıçı, alim, pedaqoq. N. Həsənzadə aspiranturada oxuduğu illərdə elmi rəhbəri olmuş, Bakıda oğlu üçün aldığı ikiotaqlı mənzili gənc şairə - aspirantına bağışlamışdır (red.).

20. Püstə xanım – Püstə xanım Paşayeva. Mir Cəlalin həyat yoldaşı.

21. “Manifest” - M. Cəlalin məşhur “Bir gəncin manifesti” əsəri xatırlanır.

22. “Antik dövr... xronika...” – “Pompeyin Qafqaza yürüşü”, “Bütün Şərq bilsin”, “Atabəylər” əsərlərinə işarədir.

23. “Bir də həzin bir pıçiltı...” – N. Həsənzadə şerin hay-küydən uzaq, səmimi yazılmasının tərəfdarıdır. Hətta o, bir şerində “Ürəyində oxu, ürək eşitsin” - deyir (red.).

24. “Poemanın qılıfını...” – N. Həsənzadə poema janrında xalq həyatının geniş, epik-dramatik lövhələrlə təsvirini verməyi, konflikt və ziddiyyətləri açıb göstərməyi tələb edir.

25. Cərcis ibn Şöüb Peyğəmbərin türbəsi Beyləqan şəhərinin Orənqala düzündə, “Peyğəmbər qəbristanlığı”ndadır. Türbə 126-cı ildə tikilmiş, sonralar dəfələrlə bərpa və təmir edilmişdir. Cərcis Peyğəmbər qədim Romada doğulsa da, əslən Fələstinlidir (red.).

26. Vaqif Qurbanov – Cərcis Peyğəmbəri yuxuda görüb ismarıcını şairə çatdıran (red.).

27. Nazim - Şairin oğlu Nazim Həsənzadə.

28. "Bacım gildə..." – şairin kiçik bacısı Səriyyə xanım nəzərdə tutulur.

29. Professor Qəzənfər Paşayevin "Nostradamusun möcüzəli aləmi" kitabına (B., Təhsil, 2007) işarədir.

30. Tağı Əhmədov - Şairin yaxın dostu.

31. İbrahim xan - Qarabağ xanı, XVIII əsr.

32. Yarımka - "Yarmarka" sözünün kənd variantı (red.).

33. "Davanın lap ortasıydı..." – 1941-45-ci illər İkinci dünya müharibəsi nəzərdə tutulur.

34. "Badı-budu" – Qarğıdalını qovurub satırdılar.

35. "Dəlmə" – Hündür yerdən keçən dəmir yolu xəttinin altından salınmış kiçik tunel.

36. İskəndər - Makedoniyalı İskəndər.

37. "Xallı başda" – keçmiş sovet rəhbəri M.S.Qorbaçova işarədir (red.).

38. Alman cərrahı - Şairin ürəyində cərrahiyyə əməliyyatı aparan görkəmli alman kardioloqu, professor Albert Şömiq.

39. Simax Şeyda - şairin dostu, görkəmli yəhudi şairi.

40. Yusif - Şairi Almaniyada həkimlə görüşdürən azərbaycanlı Yusif Əliyev.

41. Ələkbər – Ələkbər Kazımovski - quruluşçu rejissor.

42. Mahir – Mahir Cahangirov - operator.

43. Rəfiqə – Rəfiqə Budaqova. "El taleyini yaşayan ömür. Nəriman Həsənzadə" televiziya filminin ssenari müəllifi, yazıçı.

44. Nəriman - Nəriman Nərimanov.

45. "Böyük" Knyazı - XIV əsr rus knyazı Dmitri Donskoy.

46. "Bu heykəl qoyanın..." – SSRİ zamanında Dağüstü parkda qoyulan ən uca heykələ (S.M.Kirov) işarədir. "Nəriman" (1968) poeması Moskvanın "Sovetski pisatel" nəşriyyatının mətbəəsində kitab şəklində çap olunduğu vaxt (1973), səlahiyyətli məmurlardan biri əsərin əlyazmasını Bakıya gətizdirmiş, müəllifə Bakı Kommunasının sədri Şaumyanın haqqında ətraflı yazmağı təkidlə tələb etmiş və mənfə cavab almışdır.

Poema rus dilində (1973) ixtisarla, sonralar isə Ümummilli liderimiz H.Əliyevin göstərişilə Bakıda (1978) yenidən nəşr edilmişdir (red.).

47. "Bəlkə su çıxsaydı..." – "Nəriman" poemasından.

48. "Məni tuturdular..." – Sovet ordusunda hərbi xidmətdə ikən, anasının ölüm xəbərini (1954) Bakıda eşidən N.Həsənzadə əsgərlikdən qaçıb anasını dəfn etməyə getmiş, qayıdanbaşa icazəsiz getdiyinə görə Bakıda onu hərbi tribunala vermişdilər (red.).

49. "Rəsulla Nigar..." – Xalq şairləri Rəsul Rza, Nigar Rəfibəyli.

50. "Kimin sualı var" yazmışdım o vaxt..." – N.Həsənzadə "Ədəbiyyat və incəsənət" qəzetində "Kimin sualı var" poemasından bir fəsil çap etdirmiş (1983), Yazıçılar İttifaqının o zamankı katiblərindən biri bəzi fikirlərin ona aid olduğunu zənn edərək (və sonra əsərə bütövlükdə siyasi rəng verərək), Baş redaktorun

(N.Həsənzadənin - red.) vəzifədən götürülməsi barədə katibliyin iclasını çağırtdırmışdı. Akademik Həsən Əliyev məsələdən xəbər tutmuş, bu və əvvəlki fəsiləri də oxuduğunu, müəllifi təbrik etdiyini bildirmiş, ciddi narazılığını çatdırmışdır. Ondan üzr istəmişlər (red.).

51. Rəsulbəyov - şairin dostu və qohumu, keçmiş rabitə naziri Hüseyn Cümşüd oğlu Rəsulbəyov.

52. "Büroya qoydular bizim qəzeti" - "Ədəbiyyat və incəsənət" qəzeti.

53. "Orda "seçilmişlər" nitq elədilər" - Azərbaycan KP MK Bürosunda "Ədəbiyyat və İncəsənət" qəzetinin üçillik müzakirəsi (1976) təşkil olunmuşdu. N.Həsənzadə isə cəməsi bir neçə ay idi ki, Baş redaktor işləyirdi. Qəzetin üç illik fəaliyyəti zamanı olan nöqsanları onun ayağına yazmaq istəyirdilər (red.).

Heydər - Heydər Əliyev - Azərbaycan KP MK-nın Birinci katibi.

54. Şeyx - Nizami Gəncəviyə işarədir.

55. "...İki əsər verdik..." - Bakıda və Moskvada göstərilən və müvəffəqiyyət qazanan "Bütün Şərq bilsin" və "Atabəylər" pyesləri nəzərdə tutulur. Hər iki əsəri Akademik Dövlət Dram teatrının kollektivi dövlət mükafatına təqdim etmişdi (red.).

56. "Nizami oğluna..." - N.Gəncəvi "Leyli və Məcnun" poemasını Şirvanşah Sarayına oğlu Məhəmməd vasitəsilə göndərmiş və ona divanda bir iş verilməsini xahiş etmişdi.

57. "Ovidiy vətənə..." - Publiy Ovidiy Nazon (e.ə. 43 - b.e. 18-ci illəri) Böyük Roma şairi imperator Avqustun göstərişilə Dunay sahillərinə sürgün edilmiş, orada da dünyasını dəyişmişdir (red.).

58. "Məni nazirlikdə..." - 1996-97-ci illərdə N.Həsənzadə Mətbuat və İnformasiya nazirini sərəncamla əvəz etdiyi vaxt (keçmiş nazir deputat seçildiyi üçün vəzifədən getmişdir - red.) heç bir lazımı vəsaitlə təmin edilmədən çox az bir müddətə 58 adda dərslərin nəşrini təmin etmiş və dərslərlər vaxtında məktəblilərə çatdırılmışdı. Bu şəraitdə işin belə tez görülməsini Baş nazirin müavini Elçin Əfəndiyev (Xalq yazıçısı) yeni dərslərlərin sərəgisini gördükdən sonra "əsl möcüzə" adlandırmışdı (red.).

59. "Muğam teatri"nda şairin yaradıcılıq gecəsi başlananda Əzan səsi gəldi. Teatrın direktoru, Əməkdar İncəsənət xadimi Arif Qaziyev bir anlıq fasilə verərək, bunu Tanrının xeyir-duası kimi izah etdi.

60. Şair Türkiyənin Antalya şəhərində keçirilən (17-20 avqust 2006-cı il) Dünya türklərinin X qurultayını nəzərdə tutur (red.).

61. Herodot da yazırdı: "Vaxtilə Frakiya torpaqlarından (Asiyaya - red.) köçürülmüş ermənilər də Frakiya silahları ilə silahlanmışdılar".

* * *

*Üz qabığının arxasındakı şəkildə:
balaca Nəriman və anası Nəbat xanım*

* * *

Nəşriyyat redaktoru:

Ramin Qurban

Kompüter tərtibatı:

Aliyə Qabilqızı

Yığılmağa verilmişdir: 18.02.2007

Çapa imzalanmışdır: 8.11.2007

Kağız formatı: 70x100 1/32

Həcmi: 9 ç.v.

Tiraj: 1000

mətbəəsində çap olunmuşdur